

M. T.

CICERONIS
BRUTUS,

SIVE DE

CLARIS
ORATORIBUS.

EX EDITIONE J. OLIVETI.

GLASGUAE:

IN AEDIBUS ACADEMICIS

EXCUDEBANT ROB. ET AND. FOULIS
MDCCXLVIII.

CHICAGO

BRUTUS

1841

ORATOR

THE

ARGUMENTUM.

Perfecti oratoris quam effingit in libris de Oratore speciem, eam omnes omnium aetatum oratores percensendo, si qua possit invenire, quaerit in hoc de claris Romanis oratoribus libro. post praefationem, quae de Hortensii morte conqueritur, et ejus sermonis occasionem demonstrat, qui hoc libro commemoratur, initium fit disserendi a Graecis; atque a Solone inde qui in dicendo valuerunt, breviter commemorantur, cap. 7. 13. deinde producuntur, habita temporum ratione, Romani, a L. Bruto usque ad Ciceronem, atque id magna cum venustate, multis cum jocis, tum etiam digressionibus admistis jucundis, ut sunt de urbanitatis sono, cap. 46. de populo recte de oratore judicante, cap. 49. de Attico dicendi genere, cap. 82. ERNESTUS.

МУТИНУЛА

BRUTUS,
SIVE DE
CLARIS
ORATORIBUS.

CUM e Cilicia decedens Rhodum venissem, et eo mihi de Q. Hortensii morte esset allatum, opinione omnium majorem animo cepi dolorem. nam et amico amisso, cum consuetudine jucunda, tum multorum officiorum conjunctione me privatum videbam, et interitu talis auguris dignitatem nostri collegii diminutam dolebam: qua in cogitatione, et cooptatum me ab eo in collegium recordabar, in quo juratus judicium dignitatis meae fecerat, et inauguratum ab eodem; ex quo, augurum institutis, in parentis eum loco colere debebam. auge-

bat etiam molestiam, quod magna sapientium civium, bonorumque penuria, vir egregius, conjunctissimusque mecum consiliorum omnium societate, alienissimo reipublicae tempore extinctus, et auctoritatis, et prudentiae suae triste nobis desiderium reliquerat: dolebamque, quod non, ut plerique putabant, adversarium, aut obtrectatorem laudum mearum, sed socium potius, et consortem gloriosi laboris amiseram. etenim, si in leviorum artium studio memoriae proditum est, poëtas nobiles poëtarum aequalium morte doluisse: quo tandem animo ejus interitum ferre debui, cum quo certare erat gloriosius, quam omnino adversarium non habere? cum praesertim non modo nunquam sit aut illius a me cursus impeditus, aut ab illo meus, sed contra semper alter ab altero adjutus et communicando, et monendo, et favendo. sed, quoniam perpetua quadam felicitate usus ille, cessit e vita, suo magis, quam suorum civium tempore; et tum occidit, cum lugere facilius rempublicam posset, si viveret, quam juvare; vixitque tam diu, quam licuit in civitate bene beateque vivere: nostro in-

commodo, detrimentoque, si est ita necesse, doleamus : illius vero mortis opportunitatem benevolentia potius quam misericordia prosequamur, ut, quotiescumque de clarissimo et beatissimo viro cogitemus, illum potius, quam nosmet ipsos, diligere videamur. nam, si id dolemus, quod eo jam frui nobis non licet; nostrum est id malum: quod modice feramus, ne id non ad amicitiam, sed ad domesticam utilitatem referre videamur. sin, tanquam illi ipsi acerbitatis aliquid acciderit, angimur; summam ejus felicitatem non satis grato animo interpretamur. Etenim si viveret Q. Hortensius, caetera fortasse desideraret una cum reliquis bonis et fortibus civibus : hunc autem et praeter caeteros, aut cum paucis sustineret dolorem, cum forum populi Romani, quod fuisset quasi theatrum illius ingenii, voce erudita, et Romanis, Graecisque auribus digna, spoliatum atque orbatum videret. equidem angor animo, non consilii, non ingenii, non auctoritatis armis egere rempublicam, quae didiceram tractare, quibusque me assueceram, quaeque erant propria cum prae-

stantis in republica viri, tum bene moratae et bene constitutae civitatis. quod si fuit in republica tempus ullum, cum extorquere arma posset e manibus iratorum civium, boni civis auctoritas et oratio; tum profecto fuit, cum patrocinium pacis exclusum est aut errore hominum, aut timore. ita nobismetipsis accidit, ut, quanquam essent multo magis alia lugenda, tamen hoc doleremus, quod, quo tempore aetas nostra perfuncta rebus amplissimis tanquam in portum confugere deberet, non inertiae, neque desidiae, sed otii moderati atque honesti: cumque ipsa oratio jam nostra canesceret, haberetque suam quandam maturitatem, et quasi senectutem; tum arma sunt ea sumpta, quibus illi ipsi, qui didicerant eis uti gloriose, quemadmodum salutariter uterentur, non reperiiebant. itaque ii mihi videntur fortunate beateque vixisse, cum in caeteris civitatibus, tum maxime in nostra, quibus cum auctoritate, rerumque gestarum gloria, tum etiam sapientiae laude perfrui licuit. quorum memoria et recordatio in maximis nostris gravissimisque curis jucunda sane fuit, cum in

eam nuper ex sermone quodam incidisse-
 3 mus. Nam cum inambularem in xysto,
 et essem otiosus domi, M. ad me Brutus,
 ut consueverat, cum T. Pomponio vene-
 rat, homines cum inter se conjuncti, tum
 mihi ita cari, itaque jucundi, ut eorum
 adspectu omnis, quae me angebat de re-
 publica, cura confederit. quos postquam
 salutavi, quid vos, inquam, Brute et At-
 tice, nunc? quid tandem novi? nihil sane,
 inquit Brutus, quod quidem aut tu au-
 dire velis, aut ego pro certo dicere aude-
 am. tum Atticus, eo, inquit, ad te ani-
 mo venimus, ut de republica esset silenti-
 um, et aliquid audiremus potius ex te,
 quam te afficeremus ulla molestia. vos
 vero, inquam, Attice, et praesentem me
 cura levatis, et absenti magna solatia de-
 distis: nam vestris primum literis recre-
 atus, me ad pristina studia revocavi. tum
 ille, legi, inquit, perlubenter epistolam,
 quam ad te Brutus misit ex Asia, qua mihi
 visus est et monere te prudenter et con-
 solari amicissime. recte, inquam, est vi-
 sus. nam me istis scito literis, ex diutur-
 na perturbatione totius valetudinis tan-
 quam ad adspiciendam lucem esse revo-

catum. atque ut post Cannensem illam calamitatem primum Marcelli ad Nolam praelio, populus se Romanus erexit, posteaque prosperae res deinceps multae consecutae sunt: sic post rerum nostrarum et communium gravissimos casus, nihil ante epistolam Bruti mihi accidit, quod vellem, aut quod aliqua ex parte sollicitudines allevaret meas. tum Brutus, volui id quidem efficere certe, et capio magnum fructum, si quidem, quod volui, tanta in re consecutus sum. sed scire cupio, quae te Attici literae delectaverint. istae vero, inquam, Brute, non modo delectationem mihi, sed etiam, ut spero, salutem attulerunt. salutem? inquit ille. quodnam tandem genus istuc tam praeclarum literarum fuit? an mihi potuit, inquam, esse aut gratior ulla saluatio, aut ad hoc tempus aptior, quam illius libri, quo me hic affatus, quasi jacentem excitavit? tum ille, nempe eum dicis, inquit, quo iste omnem rerum memoriam breviter, et, ut mihi quidem visum est, perdiligenter complexus est? istum ipsum, inquam, Brute, dico librum mihi saluti fuisse. Tum Atticus, opta-

tissimum mihi quidem est quod dicis: sed quid tandem habuit liber iste, quod tibi aut novum, aut tanto usui posset esse? ille vero et nova, inquam, mihi quidem multa, et eam utilitatem, quam requirebam, ut, explicatis ordinibus temporum, uno in conspectu omnia viderem: quae cum studiose tractare coepissem, ipsa mihi tractatio literarum salutaris fuit, admonuitque, Pomponi, ut a te ipso sumerem aliquid ad me reficiendum, teque remunerandum, si non pari, at grato tamen munere: quanquam illud Hesiodium laudatur a doctis, quod eadem mensura reddere jubet, quâ acceperis, aut etiam cumulatione, si possis. ego autem voluntatem tibi profecto emetiar: sed rem ipsam nondum posse videor; idque ut ignoscas, a te peto. nec enim ex novis (ut agricolae solent) fructibus est, unde tibi reddam quod accepi: sic omnis foetus repressus, exustusque siti flos veteris ubertatis exaruit: nec ex conditis, qui jacent in tenebris, et ad quos omnis nobis aditus, qui paene solis patuit, obstructus est. fereamus igitur aliquid tanquam in inculto et derelicto solo; quod ita diligenter cole-

mus, ut impendiis etiam augere possimus largitatem tui muneris : modo idem noster animus efficere possit, quod ager, qui cum multos annos quievit, uberiores efferre fruges solet. tum ille, ego vero et expectabo ea, quae polliceris, neque exigam, nisi tuo commodo ; et erunt mihi pergrata, si solveris. mihi quoque, inquit Brutus, et expectanda sunt ea, quae Attico polliceris, etsi fortasse ego a te huius voluntarius procurator petam, quod ipse, cui debes, se incommodo exacturum negat. At vero, inquam tibi ego, Brutus te, non solvam, nisi prius a te cavero, amplius eo nomine neminem, cuius petitio sit, petiturum. non mehercule, inquit, tibi repromittere istud quidem ausus sim. nam hunc, qui negat, video flagitatorem, non illum quidem tibi molestum, sed assiduum tamen et acrem fore. tum Pomponius, Ego vero, inquit, Brutum nihil mentiri puto. videor enim jam te ausurus esse appellare : quoniam longo intervallo modo primum animadverti paulo te hilariorem. itaque, quoniam hic, quod mihi deberetur, se exacturum professus est ; quod huic debes, ego a te peto. quid-

nam id? inquam. ut scribas, inquit, ali-
 quid. jam pridem enim conticuerunt tuae
 literae. nam ut illos de republica libros
 edidisti, nihil a te sane postea accepimus:
 eisque nosmetipsi ad veterum annalium
 memoriam comprehendendam impulsī
 atque incensi fumus. sed illa cum pote-
 ris; atque ut possis rogo. nunc vero, in-
 quit, si es animo vacuo, expone nobis
 quod quaerimus. quidnam est id? inquam.
 quod mihi nuper in Tusculano inchoasti
 de oratoribus, quando esse coepissent, qui
 etiam, et quales fuissent. quem ego ser-
 monem cum ad Brutum tuum, vel nos-
 trum potius, detulissem, magnopere hic
 audire se velle dixit. itaque hunc elegi-
 mus diem, cum te sciremus esse vacuum.
 quare, si tibi est commodum, ede illa, quae
 coeperas, et Bruto, et mihi. ego vero,
 inquam, si potuero, faciam vobis satis.
 poteris, inquit: relaxa modo paulum a-
 nimum, aut sane, (si potes) libera. nem-
 pe igitur hinc tum, Pomponi, ductus est
 sermo, quod erat a me mentio facta, cau-
 sam Dejotari, fidelissimi atque optimi re-
 gis, ornatissime et copiosissime a Bruto
 6 me audisse defensam. Scio, inquit, ab

isto initio tractum esse sermonem, teque Bruti dolentem vicem, quasi deflevisse iudiciorum vastitatem, et fori. feci, inquam, istuc quidem, et saepe facio. nam mihi, Brute, in te intuenti crebro in mentem venit vereri, ecquodnam curriculum aliquando sit habitura tua et natura admirabilis, et exquisita doctrina, et singularis industria. cum enim in maximis causis versatus esses, et, cum tibi aetas nostra jam cederet, fascisque submitteret, subito in civitate cum alia ceciderunt, tum etiam ea ipsa, de qua disputare ordimur, eloquentia obmutuit. tum ille, caeterarum rerum causâ, inquit, istuc et doleo, et dolendum puto: dicendi autem me non tam fructus, et gloria, quam studium ipsum, exercitatioque delectat: quod mihi nulla res eripiet, te praesertim tam studioso. etenim dicere bene nemo potest, nisi qui prudenter intelligit. quare qui eloquentiae verae dat operam, dat prudentiae, qua ne maximis quidem in bellis aequo animo carere quisquam potest. praclare, inquam, Brute, dicis, eoque magis ista dicendi laude delector, quod caetera, quae sunt quondam habita in civi-

tate pulcherrima, nemo est tam humilis, qui se non aut posse adipisci, aut adeptum putet : eloquentem neminem video factum esse victoria. sed quo facilius sermo explicetur, sedentes, si videtur, agamus. cum idem placuisset illis, tum in pratulo propter Platonis statuam consedimus. hinc ego, laudare igitur eloquentiam, et quanta vis sit ejus, expromere, quantamque iis, qui sint eam consecuti, dignitatem afferat, neque propositum nobis est hoc loco, neque necessarium. hoc vero sine ulla dubitatione confirmaverim, siue illa arte pariatur aliqua, siue exercitatione quadam, siue natura; rem unam esse omnium difficillimam. quibus enim ex quinque rebus constare dicitur, earum unaquaeque est ars ipsa magna per sese. quare quinque artium concursus maximarum quantam vim, quantamque difficultatem habeat, existimari potest. Testis est Graecia, quae cum eloquentiae studio sit incensa, jamdiuque excellat in ea, praestetque caeteris, tamen omnes artes vetustiores habet, et multo ante non inventas solum, sed etiam perfectas, quam haec est a Graecis elaborata dicendi vis

atque copia. in quam cum intueor, maxime mihi occurrunt, Attice, et quasi lucent Athenae tuae : qua in urbe primum se orator extulit, primumque etiam monumentis et literis oratio est coepta mandari. tamen ante Periclem, cujus scripta quaedam feruntur, et Thucydidem, qui non nascentibus Athenis, sed jam adultis fuerunt, litera nulla est, quae quidem ornatum aliquem habeat, et oratoris esse videatur. quanquam opinio est et eum, qui multis annis ante hos fuerit, Pisistratum, et paulo seniore etiam Solonem, posteaque Clisthenem multum, ut temporibus illis, valuisse dicendo. post hanc aetatem aliquot annis, ut ex Atticis monumentis potest perspicui, Themistocles fuit; quem constat cum prudentia, tum etiam eloquentia praestitisse : post Pericles, qui cum floreret omni genere virtutis, hac tamen fuit laude clarissimus. Cleonem etiam temporibus illis, turbulentum illum quidem civem, sed tamen eloquentem constat fuisse. huic aetati superiores Alcibiades, Critias, Theramenes : quibus temporibus quod dicendi genus vigerit, ex Thucydidis scriptis, qui ip-

se tum fuit, intelligi maxime potest. grandes erant verbis, crebri sententiis, compressione rerum breves, et ob eam ipsam causam interdum subobscuri. Sed ut intellectum est, quantam vim haberet accurata, et facta quodam modo oratio; tum etiam magistri dicendi multi subito exstiterunt: tum Leontinus Gorgias, Thrasymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Ceus, Hippias Eleus in honore magno fuit; aliique multi temporibus eisdem docere se profitebantur, arrogantibus sane verbis, quemadmodum causa inferior (ita enim loquebantur) dicendo fieri superior posset. iis opposuit sese Socrates, qui subtilitate quadam disputandi refellere eorum instituta solebat verbis. hujus ex uberrimis sermonibus exstiterunt doctissimi viri: primumque tum philosophia, non illa de natura, quae fuerat antiquior, sed haec, in qua de bonis rebus et malis, deque hominum vita et moribus disputatur, inventa dicitur, quod quoniam genus ab hoc, quod proposuimus, abhorret, philosophos aliud in tempus rejiciamus: ad oratores, a quibus digressi sumus, revertamur. exstitit

igitur jam senibus illis, quos paulo ante diximus, Isocrates, cujus domus cunctae Graeciae, quasi ludus quidam patuit, atque officina dicendi, magnus orator, et perfectus magister, quanquam forense luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo quidem meo iudicio est postea consecutus. is et ipse scripsit multa praeclare, et docuit alios: et cum caetera melius, quam superiores, tum primus intellexit, etiam in soluta oratione, dum versum effugeres, modum tamen et numerum quandam oportere servari. ante hunc enim verborum quasi structura, et quaedam ad numerum conclusio, nulla erat; aut, si quando erat, non apparebat eam dedita opera esse quaesitam; quae forsitan laus sit: verumtamen natura magis tum, casuque nonnunquam, quam aut ratione aliqua aut observatione fiebat. ipsa enim natura circumscriptione quaedam verborum comprehendit, concluditque sententiam: quae cum aptis constricta verbis est, cadit etiam plerumque numerose. nam et aures ipsae quid plenum, quid inane sit, iudicant, et spiritu, quasi necessitate aliqua, verborum comprehen-

fio terminatur: in quo non modo defici,
9 sed etiam laborare turpe est. Tum fuit
Lyfias, ipse quidem in caufis forenfibus
non verfatus, fed egregie subtilis fcrip-
tor atque elegans: quem jam prope aude-
as oratorem perfectum dicere. nam pla-
ne quidem perfectum, et cui nihil admo-
dum defit, Demofthenem facile dixeris.
nihil acute inveniri potuit in eis caufis,
quas fcripfit, nihil (ut ita dicam) subdo-
le, nihil verfute, quod ille non viderit;
nihil subtiliter dici, nihil preffe, nihil e-
nucleate, quo fieri poffit aliquid limatius:
nihil contra grande, nihil incitatum, ni-
hil ornatum vel verborum gravitate, vel
fententiarum, quo quidquam efflet elati-
us. huic Hyperides proximus, et Aefchi-
nes fuit, et Lycurgus, et Dinarchus, et
is, cujus nulla exftant fcripta, Demades,
aliique plures. haec enim aetas effudit
hanc copiam; et, ut opinio mea fert, fuc-
cus ille et fanguis incorruptus ufque ad
hanc aetatem oratorum fuit, in qua na-
turalis inefflet, non fucatus nitor. Pha-
lereus enim fucceffit eis fenibus adoles-
cens, eruditiffimus ille quidem horum om-
nium, fed non tam armis institutus, quam

palaeſtra. itaque delectabat magis Athenienſes, quam inflammabat. proceſſerat enim in ſolem et pulverem, non ut e militari tabernaculo, ſed ut e Theophraſti, doctiſſimi hominis, umbraculis. hic primus inflexit orationem, et eam mollem, teneramque reddidit: et ſuavis, ſicut fuit, videri maluit, quam gravis, ſed ſuavitate ea, qua perfunderet animos, non qua perfringeret: et tantum ut memoriam concinnitatis ſuae, non (quemadmodum de Pericle ſcripſit Eupolis) cum delectatione aculeos etiam relinqueret in animis eorum, a quibus eſſet auditus. Videſne igitur, ut in ea ipſa urbe, in qua et nata et alta ſit eloquentia, quam ea ſero prodierit in lucem? ſiquidem ante Solonis aetatem, et Piſiſtrati, de nullo, ut diſerto, memoriae proditum eſt. at hi quidem, ut populi Romani aetas eſt, ſenes: ut Athenienſium ſecula numerantur, adoleſcentes debent videri. nam etſi Servio Tullio regnante vigerunt, tamen multo diutius Athenae jam erant, quam eſt Roma ad hodiernum diem: nec tamen dubito, quin habuerit vim magnam ſemper oratio. neque enim jam Troicis temporibus tan-

tum laudis in dicendo Ulyssi tribuisset Homerus, et Nestori, (quorum alterum vim habere voluit, alterum suavitatem) nisi jam tum esset honos eloquentiae; neque ipse poëta hic tam idem ornatus in dicendo, ac plane orator fuisset: cujus etsi incerta sunt tempora, tamen annis multis fuit ante Romulum: siquidem non infra superiorem Lycurgum fuit, a quo est disciplina Lacedaemoniorum adstricta legibus. sed studium ejus generis majorque vis agnoscitur in Pisistrato. denique hunc proximo seculo Themistocles infecutus est; ut apud nos, perantiquus; ut apud Athenienses, non ita sane vetus. fuit enim regnante jam Graecia, nostra autem civitate non ita pridem dominatu regio liberata. nam bellum Volscorum illud gravissimum, cui Coriolanus exul interfuit, eodem fere tempore, quo Persarum bellum, fuit, similisque fortuna clarorum virorum: siquidem uterque, cum civis egregius fuisset, populi ingrati pulsus injuria, se ad hostes contulit, conatumque iracundiae suae morte sedavit. nam etsi aliter est apud te, Attice, de Coriolano, concede tamen, ut huic generi

mortis potius assentiar. At ille ridens, 11
tuo vero, inquit, arbitrato: quoniam quidem concessum est rhetoribus ementiri in historiis, ut aliquid dicere possunt argutius. ut enim tu nunc de Coriolano, sic Clitarchus, sic Stratocles de Themistocle finxit. nam, quem Thucydides, qui et Atheniensis erat, et summo loco natus, summusque vir, et paulo aetate posterior, tantum mortuum scripsit, et in Attica clam humatum; addidit, fuisse suspicionem veneno sibi conscivisse mortem: hunc isti aiunt, cum taurum immolavisset, excepisse sanguinem patera, et eo poto, mortuum concidisse. hanc enim mortem rhetorice, et tragice ornare potuerunt: illa mors vulgaris nullam praebebat materiem ad ornatum. quare, quoniam tibi ita quadrat, omnia fuisse in Themistocle paria et Coriolano, pateram quoque a me sumas licet: praebebo etiam hostiam, ut Coriolanus sit plane alter Themistocles. sit sane, inquam, ut habet, de isto: et ego cautius posthac historiam attingam, te audiente; quem rerum Romanarum auctorem laudare possum religiosissimum. sed tum fere Pericles, Xantip-

pi filius, de quo ante dixi, primus adhibuit doctrinam : quae quanquam tum nulla erat dicendi, tamen ab Anaxagora physico eruditus, exercitationem mentis a reconditis abstrusisque rebus ad causas forenses popularesque facile traduxerat. hujus suavitate maxime hilaratae sunt Athenae, hujus ubertatem et copiam admiratae, ejusdem vim dicendi terroremque
 12 timuerunt. Haec igitur aetas prima Athenis oratorem prope perfectum tulit. nec enim in constituentibus rempublicam, nec in bella gerentibus, nec in impeditis ac regum dominatione devinctis, nasci cupiditas dicendi solet. pacis est comes, otii que socia, et jam bene constitutae civitatis quasi alumna quaedam, eloquentia. itaque ait Aristoteles, cum, sublati in Sicilia tyrannis, res privatae longo intervallo judiciis repeterentur, tum primum, quod esset acuta illa gens et controversa natura, artem et praecepta Siculos, Coracem et Tisiam, conscripsisse. nam antea neminem solitum via, nec arte, sed accurate tamen, et de scripto plerosque dicere: scriptasque fuisse, et paratas a Protagora rerum illustrant dispu-

tationes, quae nunc communes appellantur loci. quod idem fecisse Gorgiam, cum singularum rerum laudes, vituperationesque conscripisset: quod judicaret hoc oratoris esse maxime proprium, rem augere posse laudando, vituperandoque rursus affligere. huic Antiphontem Rhamnusium similia quaedam habuisse conscripta, quo neminem unquam melius ullam oravisse capitis causam, cum se ipse defenderet, se audiente, locuples auctor scripsit Thucydides. nam Lysiam primo profiteri solitum artem esse dicendi: deinde, quod Theodorus esset in arte subtilior, in orationibus autem jejunior, orationes eum scribere aliis coepisse, artem removisse. similiter Isocratem primo artem dicendi esse negavisse, scribere autem aliis solitum orationes, quibus in judiciis uterentur: sed, cum ex eo (quia quasi committeret contra legem, quo quis judicio circumveniretur) saepe ipse in iudicium vocaretur; orationes aliis destituisse scribere, totumque se ad artes componendas transtulisse. Et Graeciae quidem oratorum partus, atque fontes vides, ad nostrorum annalium rationem,

veteres; ad ipsorum, sane recentes. nam antequam delectata est Atheniensium civitas hac laude dicendi, multa jam memorabilia et in domesticis et in bellicis rebus effecerat. hoc autem studium non erat commune Graeciae, sed proprium Athenarum. quis enim aut Argivum oratorem, aut Corinthium, aut Thebanum scit fuisse temporibus illis? nisi quid de Epaminonda, docto homine, suspicari libet. Lacedaemonium vero usque ad hoc tempus audiivi fuisse neminem. Menelaum ipsum, dulcem illum quidem tradit Homerus, sed pauca dicentem. brevis autem, laus est interdum in aliqua parte dicendi, in universa eloquentia laudem non habet. at vero extra Graeciam magna dicendi studia fuerunt: maximique huic laudi habiti honores, illustre oratorum nomen reddiderunt. nam ut semel e Piraeo eloquentia evecta est, omnes peragravit insulas, atque ita peregrinata tota Asia est, ut se externis oblineret moribus, omnemque illam salubritatem Atticae dictionis quasi sanitatem perderet, ac loqui paene dedisceret. hinc Asiatici oratores non contemnendi quidem nec cele-

ritate, nec copia, sed parum pressi, et nimis redundantes. Rhodii saniores, et Atticorum similiore. sed de Graecis haec tenus: etenim haec ipsa forsitan fuerint non necessaria. tum Brutus, ista vero, inquit, quam necessaria fuerint, non facile dixerim: jucunda certe mihi fuerunt, neque solum non longa, sed etiam breviora, quam vellem. optime, inquam: sed veniamus ad nostros, de quibus difficile est plus intelligere, quam quantum ex monumentis suspicari licet. Quis enim putet aut celeritatem ingenii L. Bruto illi, nobilitatis vestrae principi, defuisse? qui de matre suavianda ex oraculo Apollinis tam acute, arguteque conjecerit; qui summam prudentiam simulatione stultitiae texerit; qui potentissimum regem, clarissimi regis filium, expulerit; civitatemque perpetuo dominatu liberatam magistratibus annuis, legibus, judiciisque devinxerit; qui collegae suo imperium abrogaverit, ut e civitate regalis nominis memoriam tolleret. quod certe effici non potuisset, nisi esset oratione persuasum. videmus item paucis annis post reges exactos, cum plebes prope ripam Anienis

ad tertium milliarium confedisset, eumque montem, qui Sacer appellatus est, occupavisset, M. Valerium dictatorem dicendo sedavisse discordias, eique ob eam rem honores amplissimos habitos, et eum primum ob eam ipsam causam Maximum esse appellatum. ne L. Valerium quidem Potitum arbitror non aliquid potuisse dicendo, qui post decemviralem invidiam, plebem in patres incitatum, legibus et concionibus suis mitigaverit. possumus Appium Claudium suspicari disertum, quia senatum jam jam inclinatum, a Pyrrhi pace revocaverit. possumus C. Fabricium, quia sit ad Pyrrhum de captivis recuperandis missus orator: T. Coruncanium, quod ex pontificum commentariis longe plurimum ingenio valuisse videatur: M'. Curium, quod is tribunus plebis, interrege Appio Caeco, deserto homine, comitia contra leges habente, cum de plebe consules non accipiebat, patres ante auctores fieri coegerit; quod fuerit permagnum, nondum lege Maenia lata. licet aliquid etiam de M. Popilii ingenio suspicari, qui cum consul esset, eodemque tempore sacrifici-

um publicum cum laena faceret, quod erat flamen Carmentalis, plebis contra patres concitatione et seditione nunciata; ut erat laenâ amictus, ita venit in concionem, seditionemque cum auctoritate, tum oratione sedavit. sed eos oratores habitos esse, aut omnino tum ullum eloquentiae praemium fuisse, nihil sane mihi legisse videor: tantummodo conjecturâ ducor ad suspicandum. dicitur etiam C. Flaminius, is, qui tribunus plebis legem de agro Gallico et Piceno viritim dividendo tulerit, qui consul apud Thrasimenum sit interfectus, ad populum valuisse dicendo. Q. etiam Maximus Verrucosus, orator habitus est temporibus illis: et Q. Metellus, is, qui bello Punico secundo cum L. Veturio Philone consul fuit. Quem vero exstet, et de quo sit memoriae proditum, eloquentem fuisse, et ita esse habitum, primus est M. Cornelius Cethegus: cujus eloquentiae est auctor, et idoneus quidem, meâ sententiâ, Q. Ennius, praesertim cum et ipse eum audiverit, et scribat de mortuo; ex quo nulla suspicio est, amicitiae causâ esse mentitum. est igitur sic apud illum in nono (ut opinor) annali:

Additur orator Corneliu' suaviloquenti
Ore Cethegus Marcu', Tuditano colle-
ga,

Marci filius - - -

et oratorem appellat, et suaviloquentiam
tribuit: quae nunc quidem non tam est in-
plerisque. latrant enim jam quidam ora-
tores, non loquuntur. sed est ea laus elo-
quentiae certe maxima.

Is dictus ollis popularibus olim,

Qui tum vivebant homines, atque ae-
vum agitabant,

Flos delibatus populi.

probè vero. ut enim hominis decus, in-
genium; sic ingenii ipsius lumen est elo-
quentia, qua virum excellentem praecla-
re tum illi homines florem populi esse dix-
erunt;

Suadaeque medulla.

Περὶ quam vocant Graeci, cujus effec-
tor est orator, hanc Suadam appellavit
Ennius. ejus autem Cethegum medullam
fuisse vult, ut, quam deam in Periclis la-
bris scripsit Eupolis sessitavisse, hujus hic
medullam nostrum oratorem fuisse dixe-
rit. at hic Cethegus consul cum P. Tudi-
tano fuit bello Punico secundo, quaestor-

que his consulibus M. Cato, modo plane annis CXL. ante me consulem: et idipsum nisi unius esset Ennii testimonio cognitum, hunc vetustas, ut alios fortasse multos, oblivione obruisset. illius autem aetatis qui sermo fuerit, ex Naevianis scriptis intelligi potest. his enim consulibus, ut in veteribus commentariis scriptum est, Naevius est mortuus: quantum Varro noster, diligentissimus investigator antiquitatis, putat in hoc erratum, vitamque Naevii producit longius. nam Plautus P. Claudio, L. Porcio, viginti annis post illos, quos ante dixi, consules mortuus est, Catone censore. hunc igitur Cethegum consecutus est aetate Cato, qui annis IX. post eum fuit consul. eum nos ut perveterem habemus, qui L. Marcio, M'. Manilio consulibus mortuus est, annis LXXXIII. ipsis ante me consulem. Nec vero habeo quenquam antiquiorem, cujus quidem scripta proferenda putem, nisi quem Appii Caeci oratio haec ipsa de Pyrrho, et nonnullae mortuorum laudationes forte delectant. et hercules hae quidem exstant. ipsae enim familiae sua quasi ornamenta, ac monu-

menta fervabant, et ad usum, si quis ejusdem generis occidisset, et ad memoriam laudum domesticarum, et ad illustrandam nobilitatem suam, quanquam his laudationibus historia rerum nostrarum est facta mendosior. multa enim scripta sunt in eis, quae facta non sunt; falsi triumphi, plures consulatus, genera etiam falsa, et a plebe transitiones, cum homines humiliores in alienum ejusdem nominis infunderentur genus: ut, si ego me a M. Tullio esse dicerem, qui patricius cum Servio Sulpicio consul, anno x. post exactos reges fuit. Catonis autem orationes non minus multae fere sunt, quam Attici Lyfiae: cujus arbitror plurimas esse. est enim Atticus, quoniam certe Athenis est natus et mortuus, et functus omni civium munere: quanquam Timaeus eum, quasi Liciniâ et Muciâ lege repetit Syracusas: et quodammodo est nonnulla in iis etiam inter ipsos similitudo. acuti sunt, elegantes, faceti, breves. sed ille Graecus ab omni laude felicior. habet enim certos sui studiosos, qui non tam habitus corporis opimos, quam gracilitates confectentur; quos, valetudo modò bona sit,

tenuitas ipsa delectat. quanquam in Ly-
sia sunt saepe etiam lacerti, sic ut eo fieri
nihil possit valentius: verum certe genere
toto strigosior: sed habet tamen suos lau-
datores, qui hac ipsa ejus subtilitate ad-
modum gaudeant. Catonem vero quis
nostrorum oratorum, qui quidem nunc
sunt, legit? aut quis novit omnino? at
quem virum? dii boni! mitto civem, aut
senatorem, aut imperatorem: oratorem
enim hoc loco quaerimus. quis illo gra-
vior in laudando? acerbior in vituperan-
do? in sententiis argutior? in docendo,
edisserendoque subtilior? refertae sunt o-
rationes amplius centum quinquaginta
(quas quidem adhuc invenerim et lege-
rim) et verbis, et rebus illustribus. licet
ex his eligant ea, quae notatione et laude
digna sint; omnes oratoriae virtutes in
eis reperientur. jam vero Origines ejus
quem florem, aut quod lumen eloquen-
tiae non habent? amatores huic defunt,
sicuti multis jam ante seculis et Philisto
Syracusio, et ipsi Thucydidi. nam ut ho-
rum concisis sententiis, interdum etiam
non satis apertis cum brevitate, tum ni-
mio acumine, officit Theopompus elati-

one, atque altitudine orationis suae: quod idem Lysiae Demosthenes: sic Catonis luminibus obstruxit haec posteriorum quasi exaggerata altius oratio. sed in nostris inscitia est, quod ii ipsi, qui in Graecis antiquitate delectantur, eaque subtilitate, quam Atticam appellant, hanc in Catone non noverunt quidem. Hyperidae volunt esse et Lysiae. laudo. sed cur nolunt Catonis? Attico genere dicendi se gaudere dicunt. sapienter id quidem: atque utinam imitarentur, nec ossa solum, sed etiam sanguinem! gratum est tamen, quod volunt. cur igitur Lysias et Hyperides amatur, cum penitus ignoretur Cato? antiquior est hujus sermo, et quaedam horridiora verba. ita enim tum loquebantur. id muta: quod tum ille non potuit: et adde numeros; et aptior sit oratio: ipsa verba compone, et quasi coagmenta, quod ne Graeci quidem veteres fecerunt: jam neminem antepones Catoni. ornari orationem Graeci putant, si verborum immutationibus utantur, quos appellant *τρόπος*, et sententiarum orationisque formis, quae vocant *χηματᾶ*, non verisimile est, quam sit in utro-

que genere et creber et distinctus Cato. Nec vero ignoro, nondum esse satis poli-¹⁸ tum hunc oratorem, at quaerendum esse aliquid perfectius: quippe cum ita sit ad nostrorum temporum rationem vetus, ut nullius scriptum exstet dignum quidem lectione, quod sit antiquius. sed maiore honore in omnibus artibus, quam in hac una dicendi, versatur antiquitas. quis enim eorum, qui haec minora animadver-
tunt, non intelligit, Canachi signa rigi-
diora esse, quam ut imitentur veritatem? Calamidis dura illa quidem, sed tamen molliora, quam Canachi. nondum My-
ronis satis ad veritatem adducta; jam ta-
men quae non dubites pulchra dicere. pul-
chriora etiam Polycleti, et jam plane per-
fecta, ut mihi quidem videri solent. simi-
lis in pictura ratio est, in qua Zeuxim, et
Polygnotum, et Timantem, et eorum, qui
non sunt usi plus quam quatuor colori-
bus, formas et lineamenta laudamus. at
in Aëtione, Nicomacho, Protogene, Apel-
le jam perfecta sunt omnia: et nescio an re-
liquis in rebus omnibus idem eveniat. ni-
hil est enim simul et inventum, et perfec-
tum. nec dubitari debet, quin fuerint ante

Homerum poëtae: quod ex eis carminibus intelligi potest, quae apud illum, et in Phaeacum, et in procorum epulis canuntur. quid? nostri veteres versus ubi sunt?

Quos olim Fauni, vatesque canebant,
Cum neque Musarum scopulos quisquam superarat,

Nec dicti studiosus erat: - - -

Ante hunc - - -

ait ipse de se: nec mentitur in gloriando. sic enim sese res habet. nam et Odyssæa Latina est, sic, tanquam opus aliquod Daedali, et Livianae fabulae, non satis dignae quae iterum legantur. atque hic Livius, qui primus fabulam, C. Clodio Caeci filio et M. Tuditano consulibus, docuit, anno ipso antequam natus est Ennius; post Romam conditam autem quattodecimo et quingentesimo, ut hic ait, quem nos sequimur: est enim inter scriptores de numero annorum controversia. Accius autem a Q. Maximo quintum consule captum Tarento scripsit Livium annis xxx, postquam eum fabulam docuisse et Atticus scribit, et nos in antiquis commentariis invenimus. docuisse autem

fabulam annis post XI. C. Cornelio, Q. Minucio consulibus, ludis Juventatis, quos Salinator Senensi praelio voverat. in quo tantus error Accii fuit, ut, his consulibus, XL. annos natus Ennius fuerit: cui si aequalis fuerit Livius, minor fuit aliquanto is qui primus fabulam dedit, quam ii, qui multas docuerant ante hos consules, et Plautus, et Naevius. Haec ¹⁹ si minus apta videntur huic sermoni, Brute, Attico assigna, qui me inflammavit studio illustrium hominum aetates et tempora persequendi. ego vero, inquit Brutus, et delector ista quasi notatione temporum, et ad id, quod instituisti, oratorum genera distinguere aetatibus, istam diligentiam esse accommodatam puto. recte, inquam, Brute, intelligis. atque utinam exstarent illa carmina, quae multis seculis ante suam aetatem in epulis esse cantitata a singulis convivis de clarorum virorum laudibus, in Originibus scriptum reliquit Cato! tamen illius, quem in vaticibus et Faunis enumerat Ennius, bellum Punicum, quasi Myronis opus, delectat. sit Ennius sane, ut est certe, perfectior: qui si illum, ut simulat, contemneret, non,

omnia bella persequens, primum illud Punicum acerrimum bellum reliquisset. sed ipse dicit, cur id faciat: scripsere, inquit, alii rem versibu': et luculente quidem scripserunt, etiamsi minus, quam tu, politè. nec vero tibi aliter videri debet; qui a Naevio vel sumpstisti multa, si fatearis: vel, si negas, furripuisti. cum hoc Catone grandiores natu fuerunt C. Flaminus, C. Varro, Q. Maximus, Q. Metellus, P. Lentulus, P. Crassus, qui cum superiore Africano consul fuit. ipsum Scipionem accepimus non infantem fuisse. filius quidem ejus, is, qui hunc minorem Scipionem a Paulo adoptavit, si corpore valuisset, in primis habitus esset disertus. indicant cum oratiunculae, tum historia quaedam Graeca, scripta dulcissime.

²⁰ Numeroque eodem fuit Sex. Aelius, juris quidem civilis omnium peritissimus, sed etiam ad dicendum paratus. de minoribus autem, C. Sulpicius Gallus, qui maxime omnium nobilium Graecis literis studuit, isque et oratorum in numero est habitus, et fuit reliquis rebus ornatus atque elegans. jam enim erat unctior quaedam, splendidiorque consue-

tudo loquendi. nam, hoc praetore ludos Apollini faciente, cum Thyestem fabulam docuisset, Q. Marcio, Cn. Servilio consulibus, mortem obiit Ennius. erat iisdem temporibus Tib. Gracchus, P. filius, qui bis consul et censor fuit, cujus est oratio Graeca apud Rhodios: quem eivem cum gravem, tum etiam eloquentem constat fuisse. P. etiam Scipionem Nasicam, qui est Corculum appellatus, qui item bis consul et censor fuit, habitum eloquentem aiunt, illius, qui sacra accepit, filium. dicunt etiam L. Lentulum, qui cum C. Figulo consul fuit: Q. Nobiliorem, M. filium, jam patrio instituto deditum studio literarum, qui etiam Q. Ennium, qui cum patre ejus in Aetolia militaverat, civitate donavit, cum triumvir coloniam deduxisset: et T. Annium Luscum, hujus Q. Fulvii collegam, non indifertum dicunt fuisse. atque etiam L. Paulus Africani pater, personam principis civis facile dicendo tuebatur; et vero etiam tum Catone vivo, qui annos quinque et octoginta natus excessit e vita, cum quidem eo ipso anno contra Ser. Galbam ad populum summa contentione dixisset:

quam etiam orationem scriptam reliquit.
 21 Sed vivo Catone minores natu multi uno
 tempore oratores floruerunt. nam et A.
 Albinus, is, qui Graece scripsit historiam,
 qui consul cum L. Lucullo fuit, et literatus
 et disertus fuit: et tenuit cum hoc locum
 quendam etiam Ser. Fulvius, et unà Ser.
 Fabius Pictor, et juris, et literarum, et
 antiquitatis bene peritus. Quintusque Fa-
 bius Labeo fuit ornatus iisdem fere laudi-
 bus. nam Q. Metellus, is, cujus quatu-
 or filii consulares fuerunt, in primis est
 habitus eloquens: qui pro L. Cotta dixit,
 accusante Africano: cujus et aliae sunt
 orationes, et contra Tib. Gracchum ex-
 posita est in C. Fannii annalibus. tum ip-
 se L. Cotta veterator habitus, sed C. Lae-
 lius, et P. Africanus in primis eloquen-
 tes: quorum exstant orationes, ex qui-
 bus existimari de ingeniis oratorum po-
 test. sed inter hos aetate paulum his an-
 tecedens sine controversia Ser. Galba elo-
 quentiâ praestitit: et nimirum is princeps
 ex Latinis, illa oratorum propria, et qua-
 si legitima opera tractavit, ut egrederetur
 a proposito ornandi causâ, ut delectaret
 animos, ut permoveret, ut augeret rem,

ut miserationibus, ut communibus locis
uteretur. sed nescio quomodo hujus,
quem constat eloquentia praestitisse, exi-
liores orationes sunt, et redolentes ma-
gis antiquitatem, quam aut Laelii, aut
Scipionis, aut etiam ipsius Catonis: ita-
que exaruerunt, vix jam ut appareant.
de ipsius Laelii et Scipionis ingenio, quan-
quam ea est jam opinio, ut plurimum tri-
buatur ambobus; dicendi tamen laus est
in Laelio illustrior. at oratio Laelii de
collegiis, non melior, quam de multis
quam voles, Scipionis: non quo illa Lae-
lii quidquam sit dulcius, aut quod de re-
ligione dici possit augustius; sed multo
tamen vetustior, et horridior ille, quam
Scipio: et cum sint in dicendo variae vo-
luntates, delectari mihi magis antiquitate
videtur, et lubenter verbis etiam uti pau-
lo magis priscis Laelius. sed est mos ho-
minum, ut nolint eundem pluribus rebus
excellere. nam ut ex bellica laude adspi-
rare ad Africanum nemo potest, in qua
ipsa egregium Viriati bello reperimus fu-
isse Laelium: sic ingenii, literarum, elo-
quentiae, sapientiae denique, etsi utrique
primas, priores tamen libenter deferunt

Laelio. nec mihi caeterorum iudicio solum videtur, sed etiam ipforum inter ipsos concessu ita tributum fuisse. erat omnino tum mos, ut in reliquis rebus melior, sic in hoc ipso humanior: ut faciles
 22 essent in suum cuique tribuendo. Memoria teneo, Smyrnae me ex P. Rutilio Rufo audisse, cum diceret adolescentulo se accidisse, ut ex senatusconsulto P. Scipio et D. Brutus (ut opinor) consules de re atroci, magnaue quaererent. nam cum in silva Scantia facta caedes esset, notique homines interfecti; insimulareturque familia, partim etiam liberi societatis ejus, quae picarias de P. Cornelio, L. Mummiō censoribus redemisset; decrevisse senatum, ut de ea re cognoscerent et statuerent consules: causam pro publicanis accurate, ut semper solitus esset, eleganterque dixisse Laelium. cum consules, re audita, amplius de consilii sententia pronuntiavissent; paucis interpositis diebus iterum Laelium multo diligentius, meliusque dixisse, iterumque eodem modo a consulibus rem esse prolatam. tum Laelium, cum eum socii domum reduxissent, egissentque gratias, et, ne de-

fatigaretur, oravissent, locutum esse ita, se, quae fecisset, honoris eorum causâ, studiose, accurateque fecisse; sed se arbitrari, causam illam a Ser. Galba, quod is in dicendo fortior acriorque esset, gravius et vehementius posse defendi. itaque auctoritate C. Laelii publicanos causam detulisse ad Galbam. illum autem, quod ei viro succedendum esset, verecunde et dubitanter recepisse. unum, quasi comperendinatus, medium diem fuisse, quem totum Galbam in consideranda causa, componendaque posuisse: et, cum cognitionis dies esset, et ipse Rutilius rogatu sociorum domum ad Galbam manè venisset, ut eum admoneret, et ad dicendi tempus adduceret; usque illum, quoad ei nuntiatum esset consules descendisse, omnibus exclusis commentatum in quadam testudine cum servis literatis fuisse: quorum aliud alii dictare eodem tempore solitus esset. interim cum esset ei nuntiatum tempus esse, exisse in aedes eo colore, et iis oculis, ut egisse causam, non commentatum putares. addebat etiam, idque ad rem pertinere putabat, scriptores illos male mulcatos exisse cum Galba.

ex quo significabat, illum non in agendo solum, sed etiam in meditando vehementem atque incensum fuisse, quid multa? magnâ expectatione, plurimis audientibus, coram ipso Laelio sic illam causam tanta vi, tantaque gravitate dixisse Galbam, ut nulla fere pars orationis silentio praeteriretur. itaque multis querelis, multaque miseratione adhibita, socios, omnibus approbantibus, illa die quaestione liberatos esse.

23 Ex hac Rutiliana narratione suspicari licet, cum duae summae sint in oratore laudes, una subtiliter disputandi, ad docendum; altera graviter agendi, ad animos audientium permovendos; multoque plus proficiat is qui inflammet judicem, quam ille qui doceat: elegantiam in Laelio, vim in Galba fuisse, quae quidem vis tum maxime cognita est, cum, Lusitanis a Ser. Galba praetore contra interpositam, ut existimabatur, fidem, interfectis, L. Libone tribuno plebis populum incitante, et rogationem in Galbam privilegii similem ferente, summa senectute (ut ante dixi) M. Cato legem suadens in Galbam multa dixit: quam orationem in Origines suas retulit, paucis

antequam mortuus est, an diebus, an mensibus? tum igitur recusans Galba profese, et populi Romani fidem implorans, cum suos pueros, tum C. Galli etiam filium flens commendabat; cujus orbitas et fletus mirè miserabilis fuit propter recentem memoriam clarissimi patris: isque se tum eripuit flamma, propter pueros misericordia populi commota, sicut idem scriptum reliquit Cato. atque etiam ipsum Libonem non infantem video fuisse, ut ex orationibus ejus intelligi potest. cum haec dixissem, et paulum interquievissem, quid igitur, inquit, est causae, Brutus, si tanta virtus in oratore Galba fuit, cur ea nulla in orationibus ejus appareat? quod mirari non possum in eis, qui nihil omnino scripti reliquerunt. Nec enim est eadem, inquam, Brute, causa non scribendi, et non tam bene scribendi, quam dixerint. nam videmus alios oratores inertia nihil scripsisse, ne domesticus etiam labor accederet ad forenses: pleraeque enim scribuntur orationes habitae jam, non ut habeantur. alios non laborare, ut meliores fiant: nulla enim res tantum ad dicendum proficit, quan-

tum scriptio: memoriam autem in posterum ingenii sui non desiderant, cum se putant satis magnam adeptos esse dicendi gloriam, eamque etiam maiorem visum iri, si in existimantium arbitrium sua scripta non venerint. alios, quod melius putent dicere se posse, quam scribere: quod per ingeniosos hominibus, neque satis doctis, plerumque contigit, ut ipsi Galbae: quem fortasse vis non ingenii solum, sed etiam animi, et naturalis quidam dolor dicentem incendebat, efficiebatque, ut et incitata, et gravis, et vehemens esset oratio: dein cum otiosus stylum prehenderat, motusque omnis animi, tanquam ventus, hominem defecerat, flaccebat oratio: quod iis, qui limatius dicendi consecretantur genus, accidere non solet, propterea quod prudentia nunquam deficit oratorem, qua ille utens eodem modo possit et dicere et scribere. ardor animi non semper adest, isque cum consedit, omnis illa vis et quasi flamma oratoris exstinguitur. hanc igitur ob causam videtur Laelii mens spirare etiam in scriptis, Galbae autem vis occidisse. Fuerunt etiam in oratorum numero medio-

crium L. et Sp. Mummi, fratres, quorum exstant amborum orationes. simplex quidem L. et antiquus: Sp. autem nihilo ille quidem ornatior, sed tamen adstrictior; fuit enim doctus ex disciplina Stoicorum. multae sunt Sp. Albini orationes. sunt etiam L. et C. Aureliorum Orestarum, quos aliquo video in numero oratorum fuisse. P. etiam Popilius cum civis egregius, tum non indifertus fuit. C. vero, filius ejus, disertus. Caiusque Tuditanus cum omni vita, atque victu exultus, atque expolitus, tum ejus elegans est habitum etiam orationis genus. eodemque in genere est habitus is, qui injuria accepta fregit Tib. Gracchum patientiâ, civis in rebus optimis constantissimus, M. Octavius. at vero M. Aemilius Lepidus, qui est Porcina dictus, iisdem temporibus fere, quibus Galba, sed paulo minor natu, et summus orator est habitus, et fuit, ut apparet ex orationibus, scriptor sane bonus. hoc in oratore Latino primum mihi videtur et lenitas apparuisse illa Graecorum, et verborum comprehensio, etiam artifex (ut ita dicam) stylus. hunc studiose duo adolescentes ingenio-

fiffimi, et prope aequales, C. Carbo, et Tib. Gracchus audire soliti sunt: de quibus jam dicendi locus erit, cum de senioribus pauca dixerō. Q. enim Pompeius non contemptus orator temporibus illis fuit, qui summos honores, homo per se cognitus, sine ulla commendatione maiorum est adeptus. tum L. Cassius multum potuit, non eloquentia, sed dicendo tamen; homo non liberalitate, ut alii, sed ipsa tristitia et severitate popularis: cujus quidem legi tabellariae M. Antius Briso, tribunus plebis, diu restitit, M. Lepido consule adjuvante. eaque res P. Africano vituperationi fuit, quod ejus auctoritate de sententia deductus Briso putabatur. tum duo Caepiones multum clientes consilio et lingua, plus auctoritate tamen et gratia sublevabant. sed Pompeii sunt scripta nec nimis extenuata, (quanquam veterum est similis) et plena prudentiae.

26 P. Crassum valde probatum oratorem iisdem fere temporibus accepimus, qui et ingenio valuit, et studio, et habuit quasdam etiam domesticas disciplinas. nam et cum summo illo oratore Servio Galba, cujus C. filio filiam suam collocaverat,

affinitate sese devinxerat: et, cum esset P. Mucii filius, fratremque haberet P. Scaevolam, domi jus civile cognoverat. in eo industriam constat summam fuisse, maximamque gratiam, cum et consulere-
tur plurimum, et diceret. horum aetati-
bus adjuncti duo C. Fannii, C. et M. filii fuerunt: quorum Caii filius, qui consul cum Domitio fuit, unam orationem de fociis, et nomine Latino, contra Gracchum reliquit; sane et bonam, et nobilem. tum Atticus, quid ergo? estne ista Fannii? nam varia opinio pueris nobis erat. alii a C. Persio, literato homine, scriptam esse aiebant, illo, quem significat valde doctum esse Lucilius: alii multos nobiles, quod quisque potuisset, in illam orationem contulisse. tum ego, audiui equidem ista, inquam, de maioribus natu, sed nunquam sum adductus, ut crederem; eamque suspicionem propter hanc causam credo fuisse, quod Fannius in mediocribus oratoribus habitus esset: oratio autem vel optima esset illo quidem tempore orationum omnium. sed nec ejusmodi est, ut a pluribus confusa videatur. unus enim sonus est totius orationis, et

idem stylus. nec de Persio reticuiſſet Gracchus, cum et Fannius de Menelao Maratheno, et de caeteris objeciſſet, praefertim cum Fannius nunquam ſit habitus e-
linguis. nam et cauſas deſenſitavit, et tribunatus ejus, arbitrio et auctoritate P. Africani geſtus, non obſcurus fuit. alter autem C. Fannius, M. filius, C. Laelii gener, et moribus, et ipſo genere dicendi durior. is ſoceri inſtituto, (quem, quia cooptatus in augurum collegium non erat, non admodum diligebat, praefertim cum ille Q. Scaevolam ſibi minorem natu generum praetuliſſet: cui tamen Laelius ſe excuſans, non genero minori dixit ſe illud, ſed majori filiae detuliſſe) is tamen inſtituto Laelii Panaetium audiverat. ejus omnis in dicendo facultas ex hiſtoria ipſius non ineleganter ſcripta perſpici poteſt: quae neque nimis eſt inſans, neque perfecte diſerta. Mucius autem augur, quod pro ſe opus erat, ipſe dicebat, ut de pecuniis repetundis contra T. Albucium. is oratorum in numero non fuit: juris civilis intelligentia, atque omni prudentiae genere praefſtitit. L. Coelius Antipater, ſcriptor (quemadmo-

dum videtis) fuit, ut temporibus illis, luculentus, juris valde peritus, multorum etiam, ut L. Crassi, magister. Utinam²⁷ in Tib. Graccho, Caioque Carbone talis mens ad rempublicam bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit! profecto nemo his viris gloria praestitisset. sed eorum alter propter turbulentissimum tribunatum, ad quem ex invidia foederis Numantini bonis iratus accesserat, ab ipsa republica est interfectus: alter propter perpetuam in populari ratione levitatem, morte voluntaria se a severitate iudicum vindicavit. sed fuit uterque summus orator, atque hoc memoria patrum teste dicimus. nam et Carbonis, et Gracchi habemus orationes, nondum satis splendoris verbis, sed acutas, prudentiaeque plenissimas. fuit Gracchus diligentiam Corneliae matris a puero doctus, et Graecis literis eruditus. nam semper habuit exquisitos e Graecia magistros; in eis jam adolescens Diophanem Mitylenaeum, Graeciae, temporibus illis, disertissimum. sed et breve tempus ingenii augendi et declarandi fuit. Carbo, quoad vita suppetitavit, est in multis iudiciis,

causisque cognitus. hunc qui audierant prudentes homines, in quibus familiaris noster L. Gellius, qui se illi contubernalem in consulatu fuisse narrabat, canorum oratorem, et volubilem, et satis acrem, atque eundem et vehementem, et valde dulcem, et persacetum fuisse dicebat. addebat, industrium etiam et diligentem, et in exercitationibus commentationibusque multum operae solitum esse ponere. hic optimus, illis temporibus, est patroni habitus, eoque forum tenente plura fieri iudicia coeperunt. nam et quaestiones perpetuae hoc adolescente constitutae sunt, quae antea nullae fuerunt, (L. enim Piso, tribunus plebis legem primus de pecuniis repetundis, Cenforino et Manilio consulibus, tulit. ipse etiam Piso et causas egit, et multarum legum aut auctor, aut dissuasor fuit: isque et orationes reliquit, quae jam evanuerunt, et annales, sane exiliter scriptos) et iudicia populi, quibus aderat Carbo, jam magis patronum desiderabant, tabella data: quam legem L. Cassius, Lepido et Mancino consulibus, tulit. Vester etiam D. Brutus, M. filius, ut ex familiari ejus L. Accio

poëta sum audire solitus, et dicere non inculte solebat, et erat cum literis Latinis, tum etiam Graecis, ut temporibus illis, eruditus. quae tribuerat idem Accius etiam Q. Maximo, L. Pauli nepoti. et vero ante Maximum illum Scipionem, quo duce privato Tib. Gracchus occisus esset, cum omnibus in rebus vehementem, tum acrem aiebat in dicendo fuisse. tum etiam P. Lentulus ille princeps, ad rem publicam duntaxat quod opus esset, satis habuisse eloquentiae dicitur. iisdemque temporibus L. Furius Philus perbene Latine loqui putabatur, literatiusque quam caeteri. P. Scaevola valde prudenter et acute, paulo etiam copiosius. nec multo minus prudenter M. Manilius. Appii Claudii volubilis, sed paulo fervidior erat oratio. in aliquo numero etiam M. Fulvius Flaccus, et C. Cato Africani sororis filius, mediocres oratores; etsi Flacci scripta sunt, sed ut studiosi literarum. Flacci autem aemulus P. Decius fuit, non infans ille quidem: sed ut vitâ, sic oratione etiam turbulentus. M. Drusus, C. filius, qui in tribunatu C. Gracchum, collegam, iterum tribunum, fregit, vir et o-

ratione gravis, et auctoritate: eique proxime adjunctus C. Drusus frater fuit. tuus etiam gentilis, Brute, M. Pennus facile agitavit in tribunatu C. Gracchum, paulum aetate antecedens. fuit enim, M. Lepido, et L. Oreste consulibus, quaestor Gracchus, tribunus Pennus, illius M. filius, qui cum Q. Aelio consul fuit: sed omnia is summa sperans, aedilicius est mortuus. nam de T. Flaminino, quem ipse vidi, nihil accepi, nisi Latine diligenter locutum. Iis adjuncti sunt C. Curio, M. Scaurus, P. Rutilius, C. Gracchus. de Scauro et Rutilio breviter licet dicere, quorum neuter summi oratoris habuit laudem, et uterque in multis causis versatus erat. in quibusdam laudandis viris, etiamsi maximi ingenii non essent, probabilis tamen industria: quanquam iis quidem non omnino ingenium, sed oratorium ingenium defuit. neque enim refert videre, quid dicendum sit, nisi id queas solute et suaviter dicere. ne id quidem fatis est, nisi id, quod dicitur, sit voce, vultu, motuque conditius. quid dicam opus esse doctrina? sine qua etiam si quid bene dicitur adjuvante natura, tamen id,

quia fortuitò fit, semper paratum esse non potest. in Scauri oratione, sapientis hominis, et recti, gravitas summa, et naturalis quaedam inerat auctoritas, non ut causam, sed ut testimonium dicere putares, cum pro reo diceret. hoc dicendi genus ad patrocinia mediocriter aptum videbatur: ad senatoriam vero sententiam, cujus erat ille princeps, vel maxime, significabat enim non prudentiam solum, sed, quod maxime rem continebat, fidem. habebat hoc a natura ipsa, quod a doctrina non facile posset: quanquam hujus quoque ipsius rei, quemadmodum scis, praecepta sunt. hujus et orationes sunt, et tres ad L. Fufidium libri scripti de vita ipsius acta, sane utiles, quos nemo legit. at Cyri vitam et disciplinam legunt, praeclaram illam quidem, sed neque tam rebus nostris aptam, nec tamen Scauri laudibus anteponendam. ipse etiam Fufidius in aliquo patronorum numero fuit. Rutilius³⁰ autem in quodam tristi et severo genere dicendi versatus est, et uterque natura vehemens et acer. itaque cum unà consultatum petivissent, non ille solum, qui repulsam tulerat, accusavit ambitus desig-

natum competitorem, sed Scáurus etiam absolutus Rutilium in iudicium vocavit: multaue opera, multaue industria Rutilius fuit, quae erat propterea gravior, quod idem magnum munus de jure respondendi sustinebat. sunt ejus orationes jejunae: multa praeclara de jure: doctus vir, et Graecis literis eruditus, Panaetii auditor, prope perfectus in Stoicis, quorum peracutum, et artis plenum orationis genus, sed tamen exile, nec satis populari assensionem accommodatum. itaque illa, quae propria est hujus disciplinae, philosophorum de se ipsorum opinio, firma in hoc viro et stabilis inventa est: qui cum innocentissimus in iudicium vocatus esset, (quo iudicio convulsam penitus scimus esse rempublicam) cum essent eo tempore eloquentissimi viri L. Crassus, et M. Antonius consulares, eorum adhibere neutrum voluit. dixit ipse pro sese; et pauca C. Cotta, quod sororis erat filius, et is quidem tamen, ut orator, quanquam erat admodum adolescens. sed Q. Mucius enucleate ille quidem, et polite, ut solebat; nequaquam autem ea vi atque copia, quam genus illud iudicii, et magni-

tudo causae postulabat. habemus igitur in Stoicis oratoribus Rutilium, Scaurum in antiquis. utrumque tamen laudemus, quoniam per illos ne haec quidem in civitate genera hac oratoria laude caruerunt. volo enim, ut in scena, sic etiam in foro, non eos modò laudari, qui celeri motu et difficili utantur, sed eos etiam, quos statarios appellant, quorum sit illa simplex in agendo veritas, non molesta. Et quoniam Stoicorum est facta mentio,³¹ Q. Aelius Tubero fuit illo tempore, L. Pauli nepos, nullo in oratorum numero, sed vita severus et congruens cum ea disciplina, quam colebat: paulo etiam durior: qui quidem in triumviratu iudicaverit contra P. Africani, avunculi sui, testimonium, vacationem augures, quo minus iudiciis operam darent, non habere: sed ut vitâ, sic oratione durus, incultus, horridus. itaque honoribus majorum respondere non potuit. fuit autem constans civis, et fortis, et in primis Graccho molestus, quod indicat Gracchi in eum oratio. sunt etiam in Gracchum, Tuberonis. is fuit mediocris in dicendo, doctissimus in disputando. tum Brutus, quàm

hoc idem in nostris contingere intelligo, quod in Graecis? ut omnes fere Stoici prudentissimi in differendo sint, et id arte faciant, sintque architecti pene verborum: iidem traducti a disputando ad dicendum, inopes reperiantur. unum excipio Catonem, in quo, perfectissimo Stoico, summam eloquentiam non desiderem: quam exiguam in Fannio, ne in Rutilio quidem magnam, in Tuberone nullam video fuisse. et ego, non, inquam, Brute, sine causa: propterea quod istorum in dialecticis omnis cura consumitur: vagum illud orationis, et fusum, et multiplex non adhibetur genus. tuus autem avunculus, quemadmodum scis, habet a Stoicis id, quod ab illis petendum fuit: sed dicere didicit a dicendi magistris, eorumque more se exercuit. quod si omnia a philosophis essent petenda; Peripateticorum institutis commodius fingeretur oratio. quo magis tuum, Brute, iudicium probo, qui eorum, id est ex vetere Academia philosophorum, sectam secutus es, quorum in doctrina atque praeceptis differendi ratio conjungitur cum suavitate dicendi et copia. quanquam ea ipsa Peripateticorum

Academicorumque consuetudo in ratione dicendi talis est, ut nec perficere oratorem possit ipsa per sese, nec sine ea orator esse perfectus. nam, ut Stoicorum adstrictior est oratio, aliquantoque contractior, quam aures populi requirunt: sic illorum liberior et latior, quam patitur consuetudo iudiciorum, et fori. quis enim uberior in dicendo Platone? Jovem aiunt philosophi, si Graece loquatur, sic loqui. quis Aristotele nervosior? Theophrasto dulcior? lectitavisse Platonem studiose, audivisse etiam Demosthenes dicitur: idque apparet in genere, et granditate verborum. dicit etiam in quadam epistola hoc ipse de sese. sed et hujus oratio in philosophiam translata, pugnacior (ut ita dicam) videtur, et illorum in iudicia pacatior. Nunc reliquorum oratorum aetates, si placet, et gradus persequamur. nobis vero, inquit Atticus, et vehementer quidem, ut pro Bruto etiam respondeam. Curio fuit igitur ejusdem aetatis fere, fane illustris orator, cujus de ingenio ex orationibus ejus existimari potest. sunt enim et aliae, et pro Ser. Fulvio, de incestu, nobilis oratio. nobis qui-

dem pueris, haec omnium optima putabatur, quae vix jam comparet in hac turba novorum voluminum. praeclare, inquit Brutus, teneo qui istam turbam voluminum effecerit. et ego, inquam, intelligo, Brute, quem dicas. certe enim et boni aliquid attulimus juventuti, magnificentius, quam fuerat, genus dicendi, et ornatus: et nocuimus fortasse, quod veteres orationes post nostras, non a me quidem, (meis enim illas antepono) sed a plerisque legi sunt desitae. enumera, inquit, me in plerisque. quanquam video mihi multa legenda jam te auctore, quae antea contemnebam. atqui haec, inquam, de incestu laudata oratio puerilis est locis multis: de amore, de tormentis, de rumore, loci sane inanes: verumtamen nondum tritis nostrorum hominum auribus, nec erudita civitate, tolerabiles. scripsit etiam alia nonnulla, et multa dixit, et illustria, et in numero patronorum fuit: ut eum mirer, cum et vita suppedi-
 33 sulem non fuisse. Sed ecce in manibus vir, et praestantissimo ingenio, et flagrantissimo studio, et doctus a puero, C. Gracchus.

noli enim putare, quenquam, Brute, plenior et uberior ad dicendum fuisse. et ille, sic prorsus, inquit, existimo; atque istum de superioribus, paene solum lego. immo plane, inquam, Brute, legas censeo. damnum enim illius immaturo interitu res Romanae, Latinaeque literae fecerunt. utinam non tam fratri pietatem, quam patriae, praestare voluisset! quàm ille facilè tali ingenio, diutius si vixisset, vel paternam esset vel avitam gloriam consecutus! eloquentia quidem nescio an habuisset parem neminem. grandis est verbis, sapiens sententiis, genere toto gravis: manus extrema non accessit operibus ejus: praeclare inchoata multa, perfecta non plane. legendus, inquam, est hic orator, Brute, si quisquam alius, juventuti. non enim solum acuerè, sed etiam alere ingenium potest. huic successit aetati C. Galba, Servii illius eloquentissimi viri filius, P. Crassi eloquentis, et jurisperiti gener. laudabant hunc patres nostri, favebant etiam propter patris memoriam, sed cecidit in cursu. nam rogatione Mamilia, Jugurthinae conjurationis invidia, cum pro sese ipse dixisset, op-

pressus est. exstat ejus peroratio, qui epilógus dicitur: qui tanto in honore, pueris nobis, erat, ut eum etiam edisceremus. hic, qui in collegio sacerdotum esset, primus post Romam conditam iudicio publico est condemnatus. P. Scipio, qui est in consulatu mortuus, non multum ille quidem, nec saepe dicebat: sed et Latine loquendo, cuius erat par, et omnes saepe facetiisque superabat. ejus collega L. Bestia, bonis initiis orsus tribunatus, (nam P. Popilium vi C. Gracchi expulsus sua rogatione restituit) vir et acer et non indifertus, tristes exitus habuit consulatus. nam invidiosa lege Mamilia C. Galbam sacerdotem, et quatuor consulares, L. Bestiam, C. Catonem, Sp. Albinum, civemque praestantissimum L. Opimium, Gracchi interfectorem, a populo absolutum, cum is contra populi studium stetisset, Gracchani iudices sustulerunt. hujus dissimilis in tribunatu, reliquaque omni vita, civis improbus C. Licinius Nerva non indifertus fuit. C. Fimbria temporibus iisdem fere, sed longius aetate provectus, habitus est sane (ut ita dicam) luculentus patronus, asper, ma-

ledicus, genere toto paulo fervidior atque commotior: diligentia tamen, et virtute animi atque vita, bonus auctor in senatu. idem tolerabilis patronus, nec rudis in jure civili, et cum virtute, tum etiam ipso orationis genere liber: cujus orationes pueri legebamus, quas jam reperire vix possumus. atque etiam ingenio, et sermone eleganti, valetudine incommoda, C. Sextius Calvinus fuit: qui etsi cum remiserant dolores pedum, non deerat in causis, tamen id non saepe faciebat. itaque consilio ejus, cum volebant, homines utebantur: patrocinio, cum licebat. iisdem temporibus M. Brutus: in quo magnum fuit, Brute, dedecus generi vestro: qui cum tanto nomine esset, patremque optimum virum habuisset, et juris peritissimum, accusationem factitaverit, ut Athenis Lycurgus. is magistratus non petivit, sed fuit accusator vehemens et molestus; ut facile cerneret naturale quoddam stirpis bonum degeneravisse vitio depravatae voluntatis. atque eodem tempore accusator de plebe L. Caesulenus fuit, quem ego audiui jam senem, cum ab L. Sabellio multam lege Aquilia de inju-

ria petivisset. non fecissem hominis pae-
 ne infimi mentionem, nisi judicarem, qui
 suspiciosius aut criminosis diceret, audi-
 35 visse me neminem. Doctus etiam Grae-
 cis T. Albutius, vel potius, paene Grae-
 cus. loquor, ut opinor: sed licet ex o-
 rationibus judicare. fuit autem Athenis
 adolescens: perfectus Epicureus evaserat,
 minime aptum ad dicendum genus. jam
 Q. Catulus, non antiquo illo more, sed
 hoc nostro (nisi quid fieri potest perfecti-
 us) eruditus. multae literae; summa non
 vitae solum atque naturae, sed orationis
 etiam comitas; incorrupta quaedam La-
 tini sermonis integritas: quae perspicui
 cum ex orationibus ejus potest, tum fa-
 cillime ex eo libro, quem de consulatu et
 de rebus gestis suis conscriptum molli et
 Xenophonteo genere sermonis, misit ad
 A. Furium, poëtam, familiarem suum: qui
 liber nihilo notior est, quam illi tres, de
 quibus ante dixi, Scauri libri. tum Bru-
 tus, mihi quidem nec iste notus est, nec
 illi: sed nec mea culpa est: nunquam e-
 nim in manus inciderunt. nunc autem
 et a te sumam, et conquiram ista post-
 hac curiosius. fuit igitur in Catulo ser-

mo Latinus : quae laus dicendi non mediocris ab oratoribus plerisque neglecta est. nam de sono vocis, et suavitate appellandarum literarum, quoniam filium cognovisti, noli exspectare quid dicam. quanquam filius quidem non fuit in oratorum numero, sed non deerat ei tamen in sententia dicenda cum prudentia, tum elegans quoddam et eruditum orationis genus. nec habitus est tamen pater ipse Catulus princeps in numero patronorum : sed erat talis, ut, cum quosdam audires, qui tum erant praestantes, videretur esse inferior : cum autem ipsum audires sine comparatione, non modo contentus esses, sed melius non quaereres. Q. Metellus Numidicus, et ejus collega M. Silanus, dicebant de republica quod esset illis viris, et consulari dignitati satis. M. Aurelius Scaurus non saepe dicebat, sed polite : Latine vero in primis est eleganter locutus. quae laus eadem in A. Albino bene loquendi fuit. nam flamen Albinus etiam in numero est habitus disertorum. Q. etiam Caepio, vir acer et fortis, cui fortuna belli, crimini ; invidia populi, calamitati fuit. Tum etiam 36

C. et L. Memmii fuerunt, oratores mediocres, accusatores acres atque acerbi. itaque in iudicium capitis multos vocaverunt, pro reis non saepe dixerunt. Sp. Thorius satis valuit in populari genere dicendi, is, qui agrum publicum, vitiosa et inutili lege, vectigali levavit. M. Marcellus Aesernini pater, non ille quidem in patronis, sed et in promptis tamen, et non inexercitatis ad dicendum, fuit, ut filius ejus, P. Lentulus. L. etiam Cotta, praetorius, in medioerium oratorum numero, dicendi non ita multum laude processerat; sed de industria, cum verbis, tum etiam ipso sono quasi subrustico persequabatur atque imitabatur antiquitatem. atque ego et in hoc ipso Cotta, et in aliis pluribus intelligo, me non ita disertos homines et retulisse in oratorum numerum, et relaturum. est enim propositum colligere eos, qui hoc munere in civitate functi sint, ut tenerent oratorum locum: quorum quidem quae fuerit ascensio, et quam in omnibus rebus difficilis optimi perfectio atque absolutio, ex eo, quod dicam, existimari potest. quam multi enim jam oratores commemorati

sunt, et quam diu in eorum enumeratione versamur, cum tamen spisse, atque vix, ut dudum ad Demosthenem et Hyperidem, sic nunc ad Antonium Crassumque pervenimus? nam ego sic existimo, hos oratores fuisse maximos, et in his primum cum Graecorum gloria Latine dicendi copiam aequatam. Omnia veniebant³⁷ Antonio in mentem; eaque suo quaeque loco, ubi plurimum proficere et valere possent. ut ab imperatore equites, pedites, levis armatura: sic ab illo in maxime opportunis orationis partibus collocabantur. erat memoria summa, nulla meditationis suspicio. imparatus semper aggredi ad dicendum videbatur: sed ita erat paratus, ut iudices, illo dicente, non nunquam viderentur non satis parati ad cavendum fuisse. verba ipsa, non illa quidem elegantissimo sermone: itaque diligenter loquendi laude caruit: neque tamen est admodum inquinatus locutus: sed illa, quae proprie laus oratoris est in verbis. nam ipsum Latine loqui, est illud quidem, ut paulo ante dixi, in magna laude ponendum: sed non tam sua sponte, quam quod est a plerisque neglectum. non

38

enim tam praeclarum est scire Latine, quam turpe nescire: neque tam id mihi oratoris boni, quam civis Romani proprium videtur. sed tamen Antonius in verbis et eligendis, (neque id ipsum tam leporis causa, quam ponderis) et collocandis, et comprehensione devinciendis, nihil non ad rationem, et tanquam ad artem dirigebat: verum multo magis hoc idem in sententiarum ornamentis et conformationibus. quo genere quia praestat omnibus Demosthenes, idcirco a doctis oratorum est princeps iudicatus. *χίμαλα* enim quae vocant Graeci, ea maxime ornant oratorem: eaque non tam in verbis pingendis habent pondus, quam in illuminandis sententiis. ³⁸ Sed cum haec magna in Antonio, tum actio singularis: quae si partienda est in gestum atque vocem; gestus erat non verba exprimens, sed cum sententiis congruens. manus, humeri, latera, supplexio pedis, status, incessus, omnisque motus cum verbis, sententiisque consentiens: vox permanens, verum subrauca natura: sed hoc vitium huic uni in bonum vertebat. habebat enim flebile quiddam in conquestionibus,

aptumque cum ad fidem faciendam, tum ad misericordiam commovendam: ut verum videretur in hoc illud, quod Demofthenem ferunt ei, qui quaesivisset quid primum esset in dicendo, actionem; quid secundum, idem; et idem tertium, respondisse. nulla res magis penetrat in animos, eosque fingit, format, flectit: talesque oratores videri facit, quales ipsi se videri volunt. huic alii parem esse dicebant, alii anteponebant L. Crassum. illud quidem certe omnes ita judicabant, neminem esse, qui, horum alterutro patrono, cujusquam ingenium requireret. equidem, quanquam Antonio tantum tribuo, quantum supra dixi, tamen Crasso nihil statuo fieri potuisse perfectius. erat summa gravitas, erat cum gravitate junctus facetiarum, et urbanitatis oratorius, non scurrilis, lepos. latine loquendi accurata, et sine molestia diligens elegantia. in disserendo mira explicatio. cum de jure civili, cum de aequo et bono disputaretur, argumentorum et similitudinum copia. Nam, ut Antonius conjectura ³⁹ movenda, aut sedanda suspicione, aut excitanda, incredibilem vim habebat; sic in

interpretando, in definiendo, in explicanda acquitate, nihil erat Crasso copiosius: idque cum saepe aliàs, tum apud centum viros in M'. Curii causa cognitum est. ita enim multa tum contra scriptum pro aequo et bono dixit, ut hominem acutissimum, Q. Scaevolam, et in jure, in quo illa causa vertebatur, paratissimum, obrueret argumentorum exemplorumque copia: atque ita tum ab his patronis aequalibus, etiam consularibus, causa illa dicta est, cum uterque ex contraria parte jus civile defenderet, ut eloquentium jurisperitissimus Crassus, jurisperitorum eloquentissimus Scaevola putaretur: qui quidem cum peracutus esset ad excogitandum, quid in jure, aut in aequo verum aut esset, aut non esset, tum verbis erat ad rem cum summa brevitate mirabiliter aptus. quare sit nobis orator in hoc interpretandi, explanandique, et differendi genere mirabilis, sic ut simile nihil viderim: in augendo, in ornando, in refellendo magis existimator metuendus, quam admirandus orator. verum ad Crassum
⁴⁰ revertamur. Tum Brutus, etsi satis, inquit, mihi videbar habere cognitum

Scaevolam ex iis rebus, quas audiebam saepe ex C. Rutilio, quo utebatur propter familiaritatem Scaevolae nostri, tamen ista mihi ejus dicendi tanta laus nota non erat. itaque cepi voluptatem, tam ornatum virum, tamque excellens ingenium fuisse in nostra republica. hic ego, noli, inquam, Brute, existimare, his duobus quidquam fuisse in nostra civitate praestantius. nam, ut paulo ante dixi, consultorum alterum disertissimum, disertorum alterum consultissimum fuisse; sic in reliquis rebus ita dissimiles erant inter sese, statuere ut tamen non posses, utrius te malles similiorem. Crassus erat elegantium parcissimus: Scaevola parcorum elegantissimus. Crassus in summa comitate habebat etiam severitatis fatis: Scaevolae multa in severitate non deerat tamen comitas. licet omnia hoc modo: sed vereror, ne fingi videantur haec, ut dicantur a me quodam modo; res se tamen sic habet. cum omnis virtus sit, ut vestra, Brute, vetus Academia dixit, mediocritas; uterque horum medium quiddam volebat sequi: sed ita cadebat, ut alter ex alterius laude partem, uterque autem suam totam

haberet. tum Brutus, cum ex tua oratione mihi videor, inquit, bene Crassum et Scaevolam cognovisse, tum de te, et de Ser. Sulpicio cogitans, esse quandam vobis cum illis similitudinem judico. quonam, inquam, istuc modo? quia mihi et tu videris, inquit, tantum juris civilis scire voluisse, quantum satis esset oratori; et Servius eloquentiae tantum assumpsisse, ut jus civile facile possit tueri: ac atque vestrae, ut illorum, ⁴¹ nihil, aut non fere multum differunt. Et ego, de me, inquam, dicere nihil est necesse: de Servio autem et tu probè dicis, et ego dicam quod sentio. non enim facile quem dixerim plus studii, quam illum, et ad dicendum, et ad omnes bonarum rerum disciplinas adhibuisse. nam et in iisdem exercitationibus, ineunte aetate, fuimus; et postea unà Rhodum ille etiam profectus est, quo melior esset et doctior: et, inde ut rediit, videtur mihi in secunda arte primus esse maluisse, quam in prima secundus. atque haud scio, an par principibus esse potuisset: sed fortasse maluit, id quod est adeptus, longe omnium, non ejusdem modo aetatis, sed eorum etiam, qui fuissent, in jure civili

esse princeps. hic Brutus, ain tu? inquit. etiamne Q. Scaevolae Servium nostrum anteponis? sic enim, inquam, Brute, existimo, juris civilis magnum usum et apud Scaevolam, et apud multos fuisse; artem, in hoc uno: quod nunquam effecisset ipsius juris scientia, nisi eam praeterea didicisset artem, quae doceret rem universam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando; ambigua primum videre, deinde distinguere, postremo habere regulam, qua vera et falsa judicarentur; et quae quibus positae essent, quaeque non essent consequentia. hic enim attulit hanc artem omnium artium maximam, quasi lucem, ad ea, quae confuse ab aliis aut respondebantur, aut agebantur. Dialecticam mihi videris dicere, inquit. recte, inquam, intelligis. sed adjunxit etiam et literarum scientiam, et loquendi elegantiam, quae ex scriptis ejus, quorum similia nulla sunt, facillime perspicere potest. cumque discendi causa duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo, Galli, hominis acuti et exercitati, promptam, et paratam

in agendo, et in respondendo celeritatem subtilitate, diligentiaque superavit: Balbi, docti et eruditi hominis, in utraque re consideratam tarditatem vicit, expediendis, conficiendisque rebus. sic et habet quod uterque eorum habuit, et explevit quod utrique defuit. itaque, ut Crassus mihi videtur sapientius fecisse, quam Scaevola: (hic enim causas studiose recipiebat, in quibus a Crasso superabatur: ille se consuli nolebat, ne qua in re inferior esset, quam Scaevola) sic Servius sapientissime. cum enim duae civiles artes ac forenses plurimum et laudis haberent et gratiae; perfecit, ut altera praestaret omnibus: ex altera tantum assumeret, quantum esset, et ad tuendum jus civile, et ad obtinendam consularem dignitatem, satis. tum Brutus, ita prorsus, inquit, et antea putabam. audiui enim nuper eum studiose et frequenter Sami, cum ex eo jus nostrum pontificium, qua ex parte cum jure civili conjunctum esset, vellem cognoscere; et nunc meum iudicium multo magis confirmo testimonio et iudicio tuo: simul illud gaudeo, quod et aequalitas vestra, et pares honorum gradus, et

artium, studiorumque quasi finitima vicinitas, tantum abest ab obtrectatione invidiaeque, quae solet lacerare plerosque, uti ea non modo non exulcerare vestram gratiam, sed etiam conciliare videatur. quali enim te erga illum perspicio, tali illum in te voluntate, iudicioque cognovi. itaque doleo et illius consilio, et tua voce populum Romanum carere tam diu: quod cum per se dolendum est, tum multo magis consideranti, ad quos ista non translata sint, sed nescio quo pacto devenierint. hinc Atticus, dixeram, inquit, a principio, de republica ut sileremus: itaque faciamus. nam si isto modo volumus singulas res desiderare, non modo quaerendi, sed ne lugendi quidem finem reperiemus. Pergamus ergo, inquam, ad reliqua, et institutum ordinem persequamur. paratus igitur veniebat Crassus, expectabatur, audiebatur: a principio statim, (quod erat apud eum semper accuratum) expectatione dignus videbatur: non multa iactatio corporis, non inclinatio vocis, nulla inambulatio, non crebra supplotio pedis: vehemens, et interdum irata, et plena iusti doloris oratio: multae, et cum

gravitate facetiae: quodque difficile est, idem et perornatus et perbrevis. jam in altercando invenit parem neminem: versatus est in omni fere genere causarum: mature in locum principum oratorum venit. accusavit C. Carbonem, eloquentissimum hominem, admodum adolescens: summam ingenii non laudem modo, sed etiam admirationem est consecutus. defendit postea Liciniam virginem, cum annos XXVII. natus esset: in ea ipsa causa fuit eloquentissimus, orationisque ejus scriptas quasdam partes reliquit. voluit adolescens in colonia Narbonensi causae popularis aliquid attingere, eamque coloniam (ut fecit) ipse deducere: exstat in eam legem senior, (ut ita dicam) quam illa aetas ferebat, oratio. multae deinde causae; sed ita tacitus tribunatus, ut, nisi in eo magistratu coenavisset apud praeconem Granium, idque nobis narravisset Lucilius, tribunum plebis nesciremus fuisse. ita prorsus, inquit Brutus: sed ne de Scaevolae quidem tribunatu quidquam audivisse videor, et eum collegam Crassi credo fuisse. omnibus quidem aliis, inquam, in magistratibus, sed tri-

bunus anno post fuit, eoque in rostris sedente suavit Serviliam legem Crassus. nam censuram sine Scaevola gessit. cum enim magistratum nemo unquam Scaevolarum petivit. sed haec Crassi cum edita oratio est, quam te saepe legisse certo scio, quatuor et triginta tum habebat annos, totidemque annis mihi aetate praestabat. his enim consulibus eam legem suavit, quibus nati sumus, cum ipse esset Q. Caepione consule natus et C. Laelio, triennio ipso minor, quam Antonius. quod idcirco posui, ut dicendi Latine prima maturitas in qua aetate exstitisset, posset notari; et intelligeretur jam ad summum paene esse perductam, ut eo nihil ferme quisquam addere posset, nisi qui a philosophia, a iure civili, ab historia fuisset instructior. Erit, inquit M. Brutus, aut jam est iste, quem exspectas? nescio, inquam. sed est etiam L. Crassi in consulatu, pro Q. Caepione, defensione juncta non brevis, ut laudatio; ut oratio autem, brevis; postrema censoris oratio, qua anno duodequingagesimo usus est. in his omnibus inest quidam sine ullo fuce veritatis color. quin etiam comprehensio, et ambi-

tus ille verborum (si sic periodum appellari placet) erat apud illum contractus, et brevis; et in membra quaedam, quae κῶλα Graeci vocant, dispertiebat orationem lubentius. hoc loco Brutus, quandoquidem tu istos oratores, inquit, tantopere laudas, vellem aliquid Antonio, praeter illum de ratione dicendi sane exilem libellum, plura Crasso libuisset scribere. cum enim omnibus memoriam sui, tum etiam disciplinam dicendi, nobis reliquissent. nam Scaevolae dicendi elegantiam satis ex iis orationibus, quas reliquit, habemus cognitam. et ego, mihi quidem a pueritia quasi magistra fuit, inquam, illa in legem Caepionis oratio: in qua et auctoritas ornatur senatus, quo pro ordine illa dicuntur; et invidia concitatur in iudicium, et in accusatorum factionem, contra quorum potentiam populariter tum dicendum fuit. multa in illa oratione graviter, multa leniter, multa aspere, multa facete dicta sunt: plura etiam dicta quam scripta, quod ex quibusdam capitibus expositis, nec explicatis, intelligi potest. ipsa illa censoria contra Cn. Domitium collegam non est

oratio, sed quasi capita rerum, et orationis commentarium paulo plenius. nulla est enim altercatio clamoribus unquam habita majoribus. et vero fuit in hoc et popularis dictio excellens. Antonii genus dicendi multo aptius iudiciis, quam concionibus. Hoc loco ipsum Domitium non relinquo. nam etsi non fuit in oratorum numero, tamen pono satis in eo fuisse orationis atque ingenii, quo et magistratus personam, et consularem dignitatem tueretur. quod idem de C. Coelio dixerim, industriam in eo summam fuisse, summasque virtutes: eloquentiae tantum, quod esset in rebus privatis, amicis ejus; in republica, ipsius dignitati satis. eodem tempore M. Herennius in mediocribus oratoribus, Latine et diligenter loquentibus, numeratus est: qui tamen summa nobilitate hominem, cognitione, sodalitate, collegio, summa etiam eloquentia, L. Philippum, in consulatus petitione superavit. eodem tempore C. Clodius, etsi propter summam nobilitatem, et singularem potentiam magnus erat, tamen etiam eloquentiae quandam mediocritatem afferebat. ejusdem fere

temporis fuit eques Romanus C. Titius, qui, meo iudicio, eo pervenisse videtur, quo potuit fere Latinus orator sine Graecis literis, et sine multo usu pervenire. hujus orationes tantum argutiarum, tantum exemplorum, tantum urbanitatis habent, ut paene Attico stilo scriptae esse videantur. easdem argutias in tragoedias satis quidem ille acute, sed parum tragice transtulit. quem studebat imitari L. Afranius poeta, homo perargutus, in fabulis quidem etiam, ut scitis, disertus. fuit etiam Q. Rubrius Varro, qui a senatu hostis cum C. Mario iudicatus est, acer et vehemens accusator. in eo genere sane probabilis, doctus autem Graecis literis, propinquus noster, factus ad dicendum, M. Gratidius, M. Antonii perfamilialis, cujus praefectus cum esset in Cilicia, est interfectus: qui accusavit C. Fimbriam,

⁴⁶ M. Marii Gratidiani pater. Atque etiam, apud socios et Latinos, oratores habitati sunt Q. Vectius Vectianus, e Marfis, quem ipse cognovi, prudens vir, et in dicendo brevis: Q. et D. Valerii Sorani, vicini et familiares mei, non tam in dicendo admirabiles, quam docti et Graeci.

cis literis, et Latinis: C. Rusticellus, Bononiensis, is quidem et exercitatus, et natura volubilis. omnium autem eloquentissimus extra hanc urbem T. Betucius Barrus, Asculanus, cujus sunt aliquot orationes Asculi habitae. illa Romae contra Caepionem, nobilis fane, cui orationi Caepionis ore respondit Aelius; qui scriptitavit orationes multas, orator ipse nunquam fuit. apud majores nostros video disertissimum habitum ex Latio L. Papirium Fregellanum, Tib. Gracchi, P. filii, fere aetate: ejus etiam oratio est pro Fregellanis, coloniisque Latinis, habita in senatu. tum Brutus, quid tu igitur, inquit, tribuis istis externis quasi oratoribus? quid censes, inquam, nisi idem, quod urbanis, praeter unum, quod non est eorum urbanitate quadam quasi colorata oratio? et Brutus, qui est, inquit, iste tandem urbanitatis color? nescio, inquam. tantum esse quendam scio. id tu, Brute, jam intelliges, cum in Galliam veneris. audies tu quidem etiam verba quaedam non trita Romae: sed haec mutari, dediscique possunt. illud est majus, quod in vocibus nostrorum oratorum recinit quid-

dam, et resonat urbanus. nec hoc in oratoribus modo apparet, sed etiam in caeteris. ego memini T. Tincam Placentinum, hominem facetissimum, cum familiari nostro Q. Granio praecone dicacitate certare. con', inquit Brutus, de quo multa Lucilius? isto ipso: sed Tincam non minus multa ridicule dicentem Granus obruebat nescio quo sapore vernaculo: ut ego jam non mirer, illud Theophrasto accidisse, quod dicitur, cum percontaretur ex anicula quadam, quanti aliquid venderet; et respondisset illa, atque addidisset, 'hospes, non pote minoris:' tulisse eum moleste, se non effugere hospitis speciem, cum aetatem ageret Athenis, optimeque loqueretur. omnino sic (ut opinor) in nostris est quidam urbanorum, sicut ille Atticorum, sonus. sed domum redeamus, id est, ad nostros

⁴⁷ revertamur. Duobus igitur summis, Crasso et Antonio, L. Philippus proximus accedebat, sed longo intervallo, tamen proximus. itaque eum, etsi nemo intercedebat, qui se illi anteferebat, neque secundum tamen, neque tertium dixerim, nec enim in quadrigis eum secundum nu-

meraverim, aut tertium, qui vix a carceribus exierit, cum palmam jam primus acceperit: nec in oratoribus, qui tantum absit a primo, vix ut in eodem curriculo esse videatur. sed tamen erant ea in Philippo, quae, qui sine comparatione illorum spectaret, satis magna diceret: summa libertas in oratione, multae facetiae, satis creber in reperiendis, solutus in explicandis sententiis: erat etiam in primis, ut temporibus illis, Graecis doctrinis institutus; in altercando cum aliquo aculeo, et maledicto facetus. horum aetati prope conjunctus L. Gellius, non tam vendibilis orator, quam ut nescires quid ei deesset. nec enim erat indoctus, nec tardus ad excogitandum, nec Romanarum rerum immemor, et verbis solutus satis; sed in magnos oratores inciderat ejus aetas: multam tamen operam amicis, et utilem praebuit; atque ita diu vixit, ut multarum aetatum oratoribus implicaretur, multum etiam in causis versaretur. iisdem fere temporibus D. Brutus, is, qui consul cum Mamerco fuit, homo et Graecis doctus literis, et Latinis. dicebat etiam L. Scipio non impe-

rite: Cnaeusque Pompeius, Sexti filius, aliquem numerum obtinebat. nam Sextus, frater ejus, praestantissimum ingenium contulerat ad summam juris civilis, et ad perfectam geometriae, et rerum Stoicarum scientiam. item in jure, et ante hos M. Brutus, et paulo post eum C. Bilienus, homo per se magnus, prope simili ratione summus evaserat: qui consul factus esset, nisi in Marianos consulatus, et in eas petitionis angustias incidisset. Cn. autem Octavii eloquentia, quae fuerat ante consulatum ignorata, in consulatu multis concionibus est vehementer probata. sed ab eis, qui tantum in dicentium numero, non in oratorum fuerunt, jam ad oratores revertamur. censeo, inquit Atticus. eloquentes enim videbare,
 48 non sedulos velle conquirere. Festivitate igitur, et facetiis, inquam, C. Julius, L. filius, et superioribus, et aequalibus suis omnibus praestitit, oratorque fuit minime ille quidem vehemens, sed nemo unquam urbanitate; nemo lepore; nemo suavitate conditior. sunt ejus aliquot orationes, ex quibus, sicut ex ejusdem tragoediis, lenitas ejus sine nervis.

perspici potest. ejus aequalis P. Cethegus, cui de republica satis suppeditabat oratio. totam enim tenebat eam, penitusque cognorat. itaque in senatu consularium auctoritatem assequebatur. sed in causis publicis nihil, in privatis satis veterator videbatur. erat in privatis causis Q. Lucretius Vespillo et acutus et jurisperitus. nam Aphilia concionibus aptior, quam judiciis. prudens etiam T. Annius Velina, et in ejus generis causis orator sane tolerabilis. in eodem genere causarum multum erat T. Juventius, nimis ille quidem lentus in dicendo, et paene frigidus: sed et callidus, et in capiendo adversario versutus, et praeterea nec indoctus, et magna cum juris civilis intelligentia. cujus auditor P. Orbis, meus fere aequalis, in dicendo non nimis exercitatus, in jure autem civili non inferior, quam magister fuit. nam T. Aufidius, qui vixit ad summam senectutem, volebat esse similis horum, eratque et bonus vir et innocens, sed dicebat parum. nec sane plus frater ejus M. Virgilius, qui tribunus plebis L. Syllae imperatori diem dixit. ejus collega P. Magius, in dicendo paulo tamen

copiosior. sed omnium oratorum, five
 rabularum, qui et plane indocti, aut inur-
 bani, aut rustici etiam fuerunt, quos qui-
 dem ego cognoverim, solutissimum in di-
 cendo, et acutissimum judico nostri or-
 dinis Q. Sertorium, equestris C. Gorgo-
 nium. fuit etiam facilis et expeditus ad
 dicendum, et vitae splendore multo, et
 ingenio sane probabili, T. Junius, L. fi-
 lius, tribunicius: quo accusante P. Sex-
 tius, praetor designatus, damnatus est
 ambitus. is processisset honoribus longi-
 us, nisi semper infirma, atque etiam aegra
 49 valetudine fuisset. Atque ego praecla-
 re intelligo, me in eorum commemorati-
 one versari, qui nec habiti sint oratores,
 neque fuerint, praeteririque a me aliquot
 ex veteribus, commemoratione, aut lau-
 de dignos: sed hoc quidem ignoratione.
 quid enim est superioris aetatis, quod
 scribi possit de iis, de quibus nulla monu-
 menta loquuntur, nec aliorum, nec ipso-
 rum? de iis autem, quos ipsi vidimus, ne-
 minem fere praetermittimus eorum, quos
 aliquando dicentes vidimus. volo enim
 sciri, in tanta et tam vetere republica,
 maximis praemiis eloquentiae propo-
 si.

tis, omnes cupisse dicere, non plurimos ausos esse, potuisse paucos. ego tamen ita de unoquoque dicam, ut intelligi possit, quem existimem clamatorem, quem oratorem fuisse. iisdem fere temporibus, aetate inferiores paulo, quam Julius, sed aequales propemodum fuerunt C. Cotta, P. Sulpicius, Q. Varius, Cn. Pomponius, C. Curio, L. Fufius, M. Drusus, P. Antistius: nec ulla aetate uberior oratorum foetus fuit. ex his Cotta et Sulpicius, cum meo iudicio, tum omnium, facile primas tulerunt. hic Atticus, quomodo istuc dicis, inquit, cum tuo iudicio, tum omnium? semperne in oratore probando, aut improbando, vulgi iudicium cum intelligentium iudicio congruit? an alii probantur a multitudine, alii autem ab iis, qui intelligunt? recte requiris, inquam, Attice: sed audies ex me fortasse, quod non omnes probent. an tu, inquit, id laboras, si huic modo Bruto probaturus es? plane, inquam, Attice, disputationem hanc de oratore probando, aut improbando, multo malim tibi, et Bruto placere: eloquentiam autem meam populo probari velim. etenim necesse est, qui ita

dicat, ut a multitudine probetur, eundem doctis probari. nam, quid in dicendo rectum sit, aut pravum, ego iudicabo, si modo is sum, qui id possim, aut sciam iudicare: qualis vero sit orator, ex eo, quod is dicendo efficiet, poterit intelligi. tria sunt enim (ut quidem ego sentio) quae sint efficienda dicendo: ut doceatur is, apud quem dicetur, ut delectetur, ut moveatur vehementius. quibus virtutibus oratoris horum quidque efficiatur, aut quibus vitiis orator aut non assequatur haec, aut etiam in his labatur, et cadat, artifex aliquis iudicabit. efficiatur autem ab oratore, necne, ut ii, qui audiunt, ita afficiantur, ut orator velit; vulgi assensu, et populari approbatione iudicari solet. itaque nunquam de bono oratore, aut non bono, doctis hominibus cum populo dissensio fuit. an censes, dum illi vixerunt, quos ante dixi, non eosdem gradus oratorum vulgi iudicio, et doctorum fuisse? de populo si quem ita rogavisses, 'quis est in hac civitate eloquentissimus?' in Antonio et Crasso aut dubitaret, aut hunc alius, illum alius diceret. nemone Philippum, tam suavem oratorem, tam

gravem, tam facetum, his anteferret, quem nosmetipsi, qui haec arte aliqua volumus expendere, proximum illis fuisse diximus? nemo profecto. id enim ipsum est summi oratoris, summum oratorem populo videri. quare tibicen Antigenidas dixerit discipulo sane frigenti ad populum, 'mihi cane, et Musis:' ego huic Bruto dicenti, ut solet, apud multitudinem, 'mihi cane, et populo, mi Brute,' dixerim: ut, qui audient, quid efficiatur; ego, etiam cur id efficiatur, intelligam. credit iis, quae dicuntur, qui audit oratorem; vera putat; assentitur; probat; fidem facit oratio. tu artifex, quid quaeris amplius? delectatur audiens multitudo, et ducitur oratione, et quasi voluptate quadam perfunditur. quid habes quod dispuces? gaudet, dolet, ridet, plorat, favet, odit, contemnit, invidet; ad misericordiam inducitur, ad pudendum, ad pigendum; irascitur, miratur, sperat, timet: haec perinde accidunt, ut eorum, qui adsunt, mentes verbis, et sententiis, et actione tractantur. quid est, quod expectetur docti alicujus sententia? quod enim probat multitudo, hoc idem doctis

probandum est. denique hoc specimen est
 popularis iudicii, in quo nunquam fuit
 populo cum doctis intelligentibusque dis-
 sensio. cum multi essent oratores in vario
 genere dicendi, quis unquam ex his ex-
 cellere iudicatus est vulgi iudicio, qui
 non idem a doctis probaretur? quando
 autem dubium fuisset apud patres nos-
 tros, eligendi cui patroni daretur optio,
 quin aut Antonium optaret, aut Crassum?
 aderant multi alii; tamen utrum de his
 potius, dubitasset aliquis: quin alterum,
 nemo. quid adolescentibus nobis, cum
 esset Cotta, et Hortensius, num quis, cui
 quidem eligendi potestas esset, quem-
 51 quam his anteponebat? Tum Brutus,
 quid tu, inquit, quaeris alios? de te ipso
 nonne, quid optarent rei, quid ipse Hor-
 tensius iudicaret, videbamus? qui cum
 partiretur tecum causas, (saepe enim in-
 terfui) perorandi locum, ubi plurimum
 pollet oratio, semper tibi relinquebat. fa-
 ciebat ille quidem, inquam: et mihi, be-
 nevolentia, credo, ductus, tribuebat om-
 nia. sed ego, quae de me populi sit opi-
 nio, nescio: de reliquis hoc affirmo, qui
 vulgi opinione disertissimi habiti sint, cof-

dem intelligentium quoque iudicio fuisse probatissimos. nec enim posset idem Demosthenes dicere, quod dixisse Antimachum Clarium poëtam ferunt, qui, cum, convocatis auditoribus, legeret eis magnum illud, quod novistis, volumen suum, et eum legentem omnes, praeter Platonem, reliquissent, 'legam, inquit, nihilominus: Plato enim mihi unus instar est omnium millium.' et recte. poëma enim reconditum, paucorum approbatione; oratio popularis ad sensum vulgi debet moveri. at, si eundem hunc Platonem unum auditorem haberet Demosthenes, cum esset relictus a caeteris, verbum facere non posset. quid? tu, Brute, posses, si te, ut Curionem quondam, concio reliquisset? ego vero, inquit ille, ut me tibi indicem, in eis etiam causis, in quibus omnis res nobis cum iudicibus est, non cum populo, tamen si a corona relictus sim, non queam dicere. ita se, inquam, res habet. ut, si tibiae inflatae non referant sonum, abjiciendas eas sibi tibicen putet: sic oratori populi aures tanquam tibiae sunt: eae si inflatum non recipiunt, aut si auditor omnino tanquam equus

non facit, agitandi finis faciendus est.
 52 Hoc tamen interest, quod vulgus interdum non probandum oratorem probat, sed probat sine comparatione, cum a mediocri, aut etiam a malo delectatur: eo est contentus: esse melius non sentit: illud, quod est, qualecumque est, probat. tenet enim aures vel mediocris orator, sit modo aliquid in eo: nec res ulla plus apud animos hominum, quam ordo et ornatus orationis valet. quare quis ex populo, cum Q. Scaevolam pro M. Coponio dicentem audiret in ea causa, de qua ante dixi, quidquam politius, aut elegantius, aut omnino melius aut exspectaret, aut posse fieri putaret? cum is hoc probare vellet, M. Curium, cum ita heres institutus esset, si pupillus ante mortuus esset, quam in furam tutelam venisset, pupillo non nato heredem esse non posse: quid ille non dixit de testamentorum jure? de antiquis formulis? quid, quemadmodum scribi oportuisset, si etiam filio non nato heres institueretur? quam captiosum esse populo, quod scriptum esset, negligi, et opinionem quaeri voluntates; et interpretationes disertorum, scripta simplicium hominum

pervertere? quàm ille multa de auctoritate patris sui, qui semper jus illud esse defenderat? quàm omnino multa de conservando jure civili? quae quidem omnia cum perite, et scienter, tum et breviter, et presse, et satis ornatè, et pereleganter diceret; quis esset in populo, qui aut expectaret, aut fieri posse quidquam melius putaret? At vero, ut contra Crassus ab adolescente delicato, qui in litore ambulans scalum reperisset, ob eamque rem aedificare navem concupivisset, exorsus est: similiter Scaevolam ex uno scalmo captionis, centumvirale judicium hereditatis effecisse: hoc in illo initio consecutus, multis ejusdem generis sententiis delectavit, animosque omnium, qui aderant, in hilaritatem a severitate traduxit: quod est unum ex tribus, quae dixi ab oratore effici debere. deinde hoc voluisse eum, qui testamentum fecisset, hoc sensisse, quoquo modo filius non esset, qui in suam tutelam veniret, sive non natus, sive ante mortuus, Curius heres ut esset: ita scribere plerosque, et id valere, et valuisse semper. haec, et multa ejusmodi dicens, fidem faciebat: quod est ex tribus

oratoris officiis alterum. deinde aequum bonum testamentorum sententias, voluntatesque tutatus est: quanta esset in verbis captio, cum in caeteris rebus, tum in testamentis, si negligerentur voluntates: quantam sibi potentiam Scaevola assumeret, si nemo auderet testamentum facere postea, nisi de illius sententia. haec cum graviter, tum ab exemplis copiose, tum varie, tum etiam ridicule, et facete explicans, eam admirationem, assensionemque commovit, dixisse ut contra nemo videretur. hoc erat oratoris officium partitione tertium, genere maximum. hic ille de populo iudex, qui separatim alterum admiratus esset, idem, audito altero, iudicium suum contemneret. at vero intelligens et doctus, audiens Scaevolam, sentiret esse quoddam uberius dicendi genus et ornatius. ab utroque autem, causa perorata, si quaereretur uter praestaret orator, nunquam profecto sapientis iudicium a iudicio vulgi discreparet.

54 Qui praestat igitur intelligens imperito? magna re et difficili: si quidem magnum est scire, quibus rebus efficiatur, amittaturve dicendo illud quidquid est, quod

aut effici dicendo oportet aut amitti non oportet. praestat etiam illo doctus auditor indocto, quod saepe, cum oratores duo, aut plures populi iudicio probantur, quod dicendi genus optimum sit, intelligit. nam illud, quod populo non probatur, ne intelligenti quidem auditori probari potest. ut enim ex nervorum sono in fidibus, quàm scienter ei pulsi sint, intelligi solet; sic ex animorum motu cernitur, quid tractandis his perficiat orator. itaque intelligens dicendi existimator, non assidens, et attente audiens, sed uno adspectu, et praeteriens, de oratore saepe iudicat. videt oscitantem iudicem, loquentem cum altero, nonnunquam etiam circumferentem, mittentem ad horas; quaesitorem, ut dimittat, rogantem: intelligit, oratorem in ea causa non adesse, qui possit animis iudicum admoveere orationem, tanquam fidibus manum. idem si praeteriens adspexerit erectos intuentes iudices, ut aut doceri de re, idque etiam vultu probare videantur: aut, ut avem cantu aliquo, sic illos viderit oratione, quasi suspensos, teneri: aut, id quod maxime opus est, misericordiâ, o-

dio, motu animi aliquo perturbatos esse
 vehementius: ea si praeteriens (ut dixi)
 adspexerit, si nihil audierit, tamen ora-
 torem versari in illo iudicio, et opus ora-
 torium fieri, aut perfectum jam esse, pro-
 55 fecto intelliget. Cum haec disseruissem,
 uterque assensus est, et ego tanquam ab
 integro ordiens, quando igitur, inquam,
 a Cotta et Sulpicio haec omnis fluxit o-
 ratio, cum hos maxime iudicio illorum
 hominum, et illius aetatis dixissem pro-
 batos, revertar ad eos ipsos: tum reli-
 quos, ut institui, deinceps persequar.
 quoniam ergo oratorum bonorum (hos
 enim quaerimus) duo genera sunt, unum
 attenuate, presseque; alterum sublate,
 ampleque dicentium: etsi id melius est,
 quod splendidius et magnificentius, ta-
 men in bonis omnia, quae summa sunt,
 jure laudantur. sed cavenda est presso illi
 oratori inopia et jejunitas: amplo autem,
 inflatum et corruptum orationis genus.
 inveniebat igitur acute Cotta, dicebat pu-
 re ac solute: et ut ad infirmitatem late-
 rum perscipienter contentionem omnem
 remiserat, sic ad virium imbecillitatem di-
 cendi accommodabat genus. nihil erat

in ejus oratione nisi sincerum, nihil nisi
siccum, atque sanum: illudque maximum,
quod, cum contentione orationis flecte-
re animos judicum vix posset, nec omni-
no eo genere diceret, tractando tamen im-
pellebat, ut idem facerent a se commoti,
quod a Sulpicio concitati. fuit enim Sul-
picius vel maxime omnium, quos quidem
ego audiverim, grandis, et, ut ita dicam,
tragicus orator. vox cum magna, tum
suavis et splendida: gestus et motus cor-
poris ita venustus, ut tamen ad forum,
non ad scenam institutus videretur: inci-
tata et volubilis, nec ea redundans tamen,
nec circumfluens oratio. Crassum hic vo-
lebat imitari, Cotta malebat Antonium:
sed ab hoc vis aberat Antonii, Crassi ab
illo lepos. O magnam, inquit, artem! 56
Brutus: si quidem istis, cum summi es-
sent oratores, duae res maximae, altera
alteri defuit. atque in his oratoribus illud
animadvertendum est, posse esse summos,
qui inter se sint dissimiles. nihil enim tam
dissimile, quam Cotta Sulpicio; et uter-
que aequalibus suis plurimum praestitit.
quare hoc doctoris intelligentis est, vide-
re, quo ferat natura sua quemque: et ea

duce utentem sic instituere, ut Isocratem in acerrimo ingenio Theopompi, et lenissimo Ephori dixisse traditum est, alteri se calcaria adhibere, alteri frenos. Sulpicii orationes, quae feruntur, eas post mortem ejus scripsisse P. Canutius putatur, aequalis meus, homo extra nostrum ordinem, meo judicio, disertissimus. ipsius Sulpicii nulla oratio est: saepeque ex eo audiui, cum se scribere neque consuesse, neque posse diceret. Cottae pro se lege Varia quae inscribitur, eam L. Aelius scripsit Cottae rogatu. fuit is omnino vir egregius, et eques Romanus cum primis honestus, idemque eruditissimus et Graecis literis et Latinis: antiquitatisque nostrae et in inventis rebus, et in actis, scriptorumque veterum literatè peritus. quam scientiam Varro noster acceptam ab illo, auctamque per sese, vir ingenio praeestans, omnique doctrina, pluribus et illustrioribus literis explicavit. sed idem Aelius, Stoicus esse voluit; orator autem nec studuit unquam, nec fuit. scribebat tamen orationes, quas alii dicerent; ut Q. Metello filio, ut Q. Caepioni, ut Q. Pompeio Rufo: quanquam is etiam ipse scripsit

eas, quibus pro se est usus, sed non sine Aelio. his enim scriptis etiam ipse interfui, cum essem apud Aelium adolescens, eumque audire per studiose solem. Cotta autem miror summum ipsum oratorem, minimeque ineptum, Aelianas leves oratiunculas voluisse existimari suas. His duobus ejusdem aetatis annumerabatur nemo tertius: sed mihi placebat Pomponius maxime; vel dicam, minime displicebat. locus erat omnino in maximis causis, praeter eos, de quibus supra dixi, nemini: propterea quod Antonius, qui maxime expetebatur, facilis in causis recipiendis erat; fastidiosior Crassus, sed tamen recipiebat. horum qui neutrum habebat, confugiebat ad Philippum fere, aut ad Caesarem: Cotta et Sulpicius expetebantur. ita ab iis sex patronis causae illustres agebantur: neque tam multa, quam nostra aetate, judicia fiebant: neque hoc, quod nunc fit, ut causae singulae defenderentur a pluribus; quo nihil est vitiosius. respondemus iis, quos non audivimus: in quo primum saepe aliter est dictum, aliter ad nos relatum: deinde magni interest coram videre me, quem-

admodum adversarius de quaque re asse-
 veret; maxime autem, quemadmodum
 quaeque res audiatur. sed nihil vitiosius,
 quam, cum unum corpus debeat esse de-
 fensionis, nasci de integro causam, cum sit
 ab altero perorata. omnium enim causa-
 rum unum est naturale principium, una
 peroratio: reliquae partes, quasi membra
 suo quaeque loco locata, suam et vim, et
 dignitatem tenent. cum autem difficile sit
 in longa oratione non aliquando aliquid
 ita dicere, ut sibi ipse non conveniat;
 quanto difficilius cavere, ne quid dicas
 quod non conveniat ejus orationi, qui an-
 te te dixerit? sed quia et labor multo ma-
 jor est, totam causam, quam partem dice-
 re, et quia plures ineuntur gratiae, si uno
 tempore dicas pro pluribus, idcirco hanc
 consuetudinem lubenter adscivimus. E-
 rant tamen, quibus videretur illius aeta-
 tis tertius Curio, quia splendidioribus
 fortasse verbis utebatur: et quia Latine
 non pessime loquebatur, usu, credo, ali-
 quo domestico. nam literarum admodum
 nihil sciebat. sed magni interest, quos
 quisque audiat quotidie domi, quibuscum
 loquatur a puero, quemadmodum patres,

paedagogi, matres etiam loquantur. legimus epistolas Corneliae, matris Gracchorum: apparet filios non tam in gremio educatos, quam in sermone matris. auditus est nobis Laeliae Caii filiae saepe sermo. ergo illam patris elegantia tinctam vidimus: et filias ejus Mucias ambas, quarum sermo mihi fuit notus: et neptes Licinias, quas nos quidem ambas, hanc vero Scipionis etiam tu, Brute, credo, aliquando audisti loquentem. ego vero, ac libenter quidem, inquit Brutus; et eo libentius, quod L. Crassi erat filia. quid Crassum, inquam, illum censeres istius Liciniae filium, Crassi testamento qui fuit adoptatus? summo iste quidem dicitur ingenio fuisse, inquit. et vero hic Scipio, collega meus, mihi sane bene et loqui videtur, et dicere. recte, inquam, judicas, Brute. etenim istius genus est ex ipsius sapientiae stirpe generatum. nam et de duobus avis jam diximus, Scipione et Crasso: et de tribus proavis, Q. Metello, cujus quatuor filii: P. Scipione, qui ex dominatu Tib. Gracchi privatus in libertatem rempublicam vindicavit: Q. Scaevola augure, qui peritissimus juris, idem

que percomis est habitus. jam duorum abavorum quàm est illustre nomen : P. Scipionis, qui bis consul fuit, qui est Corculum dictus; alterius omnium sapientissimi, C. Laelii? ò generosam, inquit, stirpem! et tanquam in unam arborem plura genera; sic in istam domum multorum insitam atque illuminatam sapientiam!

Similiter igitur suspicor, (ut conferamus parva magnis) Curionis, etsi pupillus relictus est, patrio fuisse instituto puro sermone assuefactam domum: et eo magis hoc judico, quod neminem ex iis quidem, qui aliquo in numero fuerunt, cognovi in omni genere honestarum artium tam indoctum, tam rudem. nullum ille poetam noverat, nullum legerat oratorem, nullam memoriam antiquitatis collegerat: non publicum jus, non privatum et civile cognoverat: quanquam id quidem fuit etiam in aliis, et magnis quidem oratoribus, quos parum his instructos artibus vidimus, ut Sulpicium, ut Antonium. sed ii tamen unum illud habebant, dicendi opus elaboratum: idque cum constaret ex quinque notissimis partibus, nemo in aliqua parte earum omnino nihil

poterat. in quacumque enim una plane claudicaret, orator esse non posset. sed tamen alius in alia excellebat magis: reperiēbat, quid dici opus esset, et quo modo praeparari, et quo loco locari: memoriaque ea comprehendebat Antonius: excellebat autem actione: erantque ei quaedam ex his paria cum Crasso, quaedam etiam superiora. at Crassi magis enitebat oratio. nec vero Sulpicio, neque Cottae dicere possumus, neque cuiquam bono oratori, rem ullam ex illis quinque partibus plane, atque omnino defuisse. itaque in Curione hoc verissime judicari potest, nulla re una magis oratorem commendari, quam verborum splendore et copia. nam cum tardus in cogitando, tum in instruendo dissipatus fuit. Reliqua duo sunt, agere, et meminisse. in utroque cachinnos irridentium commovebat. motus erat is, quem et C. Julius in perpetuum notavit, cum ex eo, in utramque partem toto corpore vacillante, quaesivit, 'quis loqueretur e lintre: ' et Cn. Sicinius, homo impurus, sed admodum ridiculus, neque aliud in eo oratoris simile quidquam. is cum tribunus plebis Curionem

et Octavium consules produxisset, Curioque multa dixisset, sedente Cn. Octavio collega, qui devinctus erat fasciis, et multis medicamentis, propter dolorem artuum, delibutus, 'nunquam, inquit, Octavi, collegae tuo gratiam referes, qui nisi se suo more iactavisset, hodie te istic muscae comedissent,' memoria autem ita fuit nulla, ut aliquoties, tria cum proposuisset, aut quartum adderet, aut tertium quaereret. qui in iudicio privato vel maximo, cum ego pro Titinia Cottae peroravissem, ille contra me pro Ser. Naevio diceret, subito totam causam oblitus est, idque veneficiis et cantionibus Titinae factum esse dicebat. magna haec immemoris ingenii signa: sed nihil turpius, quam quod etiam in scriptis obliviscebatur, quid paulo ante posuisset; ut in eo libro, ubi se exeuntem e senatu, et cum Pansa nostro, et cum Curione filio colloquentem facit, cum senatum Caesar consul habuisset, omnisque ille sermo ductus e percontatione filii, quid in senatu esset actum. in quo multis verbis cum inveheretur in Caesarem Curio, disputatioque esset inter eos, ut est consuetudo dia-

logorum, cum sermo esset institutus senatu misso, quem senatum Caesar consul habuisset, reprehendit eas res, quas idem Caesar anno post, et deinceps reliquis annis administravisset in Gallia. Tum Brutus admirans, tantamne fuisse oblivionem, inquit, in scripto praesertim, ut ne legens quidem unquam senserit, quantum flagitii commisisset! quid autem, inquam, Brute, stultius, quam, si ea vituperare volebat, quae vituperavit, non eo tempore instituere sermonem, cum illarum rerum jam tempora praeteriissent? sed ita totus errat, ut in eodem sermone dicat, in senatum se, Caesare consule, non accedere, sed id dicat ipso consule exiens e senatu. jam qui hac parte animi, quae custos est caeterarum ingenii partium, tam debilis esset, ut ne in scripto quidem meminisset, quid paulo ante posuisset, huic minime mirum est ex tempore dicenti solitam effluere mentem. itaque cum ei nec officium deesset, et flagraret studio dicendi, perpaucae ad eum causae deferebantur. orator autem, vivis ejus aequalibus, proximus optimis numerabatur, propter verborum bonitatem, ut ante

dixi, et expeditam ac profluentem quodam modo celeritatem. itaque ejus orationes adspiciendas tamen censeo. sunt illae quidem languidiores; verumtamen possunt augere, et quasi alere id bonum, quod in illo mediocriter fuisse concedimus: quod habet tantam vim, ut solum sine aliis in Curione speciem oratoris aliquis effecerit. sed ad instituta redeamus.

6: In eodem igitur numero ejusdem aetatis C. Carbo fuit, illius eloquentissimi viri filius, non satis acutus orator; sed tamen orator numeratus est. erat in verbis gravitas, et facile dicebat, et auctoritatem naturalem quandam habebat oratio. acutior Q. Varius rebus inveniendis, nec minus verbis expeditus: fortis vero actor, et vehemens, et verbis nec inops nec abjectus, et quem plane oratorem dicere auderes. Cn. Pomponius lateribus pugnans, incitans animos, acer, acerbus, criminofus. multum ab iis aberat L. Fufius: tamen ex accusatione M'. Aquilii diligentiae fructum ceperat. nam M. Drusum, tuum magnum avunculum, gravem oratorem, ita duntaxat cum de republica diceret; L. autem Lucillum etiam acutum;

patremque tuum, Brute, juris quoque et publici, et privati sane peritum; M. Lucullum; M. Octavium, Cnaei filium, qui tantum auctoritate dicendoque valuit, ut legem Semproniam frumentariam, populi frequentis suffragiis abrogaverit; Cn. Octavium, M. filium; M. Catonem patrem; Q. etiam Catulum filium abducamus ex acie, id est, a judiciis, et in praefidiis reipublicae, cui facile satisfacere possint, collocemus. eodem Q. Caepionem referrem, nisi nimis equestri ordini deditus, a senatu dissedisset. Cn. Carbonem, M. Marium, et ex eodem genere complures minime dignos elegantis conventus auribus, aptissimos cognovi turbulentis concionibus. quo in genere (ut in iis perturbem aetatum ordinem) nuper L. Quintius fuit: aptior autem etiam Palicanus auribus imperitorum. et, quoniam hujus generis facta mentio est; seditionis omnium post Gracchos, L. Apuleius Saturninus eloquentissimus visus est: magis specie tamen et motu, atque ipso amictu capiebat homines, quam aut dicendi copia, aut mediocritate prudentiae. longe autem post natos homines

improbissimus C. Servilius Glaucia, sed peracutus et callidus, cum primisque ridiculus. is, ex summis et fortunae et vitae sordibus in praetura, consul factus esset, si rationem ejus haberi licere judicatum esset. nam et plebem tenebat, et equestrem ordinem beneficio legis devinxerat. is praetor eodem die, quo Saturninus tribunus plebis, Mario et Flacco consulibus, publicè est interfectus; homo simillimus Atheniensis Hyperboli, cujus improbitatem veteres Atticorum comediae notaverunt. quos Sex. Titius consecutus, homo lequax sane et satis acutus, sed tam solutus et mollis in gestu, ut saltatio quaedam nasceretur, cui saltationi Titius nomen esset. ita cavendum est, ne quid in agendo dicendove facias, cujus imitatio rideatur. Sed ad paulo⁶³ superiorem aetatem reiecti sumus: nunc ad eam, de qua aliquantum sumus locuti, revertamur. conjunctus igitur Sulpicii aetati P. Antistius fuit, rabula sane probabilis, qui multos cum tacuisset annos, neque contemni solum, sed irrideri etiam solitus esset, in tribunatu primum contra C. Julii illam consulatus petitionem ex-

traordinariam, veram causam agens, est probatus: et eo magis, quod eandem causam cum ageret ejus collega ille ipse Sulpicius, hic plura et acutiora dicebat. itaque post tribunatum primo multae ad eum causae, deinde omnes, maximae quaecumque erant, deferrebantur. rem videbat acute, componebat diligenter; memoria valebat: verbis non ille quidem ornatis utebatur, sed tamen non abjectis. expedita autem erat, et perfacile currens oratio. et erat ejus quidem tanquam habitus non inurbanus: actio paulum cum vitio vocis, tum etiam ineptiis claudicabat. hic temporibus floruit iis, quibus inter profectiorem reditumque L. Syllae sine jure fuit et sine ulla dignitate respública. hoc etiam autem magis probabatur, quod erat ab oratoribus quaedam in foro solitudo. Sulpicius occiderat, Cotta aberat, et Curio: vivebat e reliquis patronis ejus aetatis nemo praeter Carbonem et Pomponium: quorum utrumque facile superabat. Inferioris autem aetatis erat proximus L. Sisenna, doctus vir, et studiis optimis deditus, bene Latine loquens, gnarus reipublicae, non sine fa-

cetiis: sed neque laboris multi, nec satis versatus in causis; interjectusque inter duas aetates, Hortensii et Sulpicii, nec majorem consequi poterat, et minori necesse erat cedere. hujus omnis facultas ex historia ipsius perspicui potest: quae cum facile omnes vincat superiores, tum indicat tamen, quantum absit a summo, quamque genus hoc scriptionis nondum sit satis Latinis literis illustratum. nam Q. Hortensii admodum adolescentis ingenium, ut Phidiae signum, simul adspectum et probatum est. is L. Crasso, Q. Scaevola consulibus primum in foro dixit, et apud hos ipsos quidem consules, et cum eorum, qui affuerunt, tum ipsorum consulum, qui omnes intelligentia anteibant, judicio discessit probatus. unde viginti annos natus erat eo tempore. est autem L. Paulo, C. Marcello consulibus mortuus: ex quo videmus eum in patronorum numero annos quatuor et quadraginta fuisse. hoc de oratore paulo post plura dicemus. hoc autem loco volumus aetatem ejus in disparem oratorum aetatem includere. quanquam id quidem omnibus usu venire necesse fuit, quibus pau-

Le longior vita contigit, ut et cum multo majoribus natu, quam essent ipsi, et cum aliquanto minoribus compararentur: ut Accius iisdem aedilibus ait se et Pacuvium docuisse fabulam, cum ille octoginta, ipse triginta annos natus esset: sic Hortensius non cum suis aequalibus solum, sed et mea cum aetate, et cum tua, Brute, et cum aliquanto superiore conjungitur. siquidem et Crasso vivo dicere solebat: et magis jam etiam vigeat cum Antonio, et cum Philippo jam sene, pro Cn. Pompeii bonis dicente. in illa causa adolescens cum esset, princeps fuit, et in eorum, quos in Sulpicii aetate posui, numerum facile pervenerat: et suos inter aequales M. Pisonem, M. Crassum, Cn. Lentulum, P. Lentulum Suram longe praestitit: et me adolescentem nactus octo annis minorem, quam erat ipse, multos annos in studio ejusdem laudis exercuit: et tecum simul, sicut ego pro multis, sic ille pro Appio Claudio dixit, paulo ante mortem. Vides igitur, ut ad te ora-⁶⁵ torem, Brute, pervenerimus, tam multis inter nostrum, tuumque initium dicendi interpositis oratoribus? ex quibus, quo-

niam in hoc sermone nostro statui neminem eorum, qui viverent, nominare, ne vos curiosius eliceretis ex me, quid de quoque judicarem: eos, qui jam sunt mortui, nominabo. tum Brutus, non est, inquit, ista causa, quam dicis, quamobrem de iis, qui vivunt, nihil velis dicere: quatenam igitur, inquam, est? vereri te, inquit, arbitror, ne per nos hic sermo tuus emanet, et ii tibi succenseant, quos praeterieris. quid? vos, inquam, tacere non poteritis? nos quidem, inquit, facillime; sed tamen te arbitror malle id ipsum tacere, quam taciturnitatem nostram experiri. tum ego, vere, inquam, tibi, Brute, dicam: non me existimavi in hoc sermone usque ad hanc aetatem esse venturum: sed ita traxit ordo aetatum orationem, ut jam ad minores etiam pervenerim. interpone igitur, inquit, si quos videtur: deinde redeamus ad te, et ad Hortensium. immo vero, inquam, ad Hortensium: de me alii dicent, si qui volent. minime vero, inquit. nam etsi me facile omni tuo sermone tenuisti, tamen is mihi longior videtur, quod propero audire de te: nec vero tam de virtutibus dicendi tuis, quae cum om-

nibus, tum certe mihi notissimae sunt, quam quod gradus tuos, et quasi processus discendi studeo cognoscere. geretur, inquam, tibi mos: quoniam me non ingenii praedicatorem esse vis, sed laboris mei. verum interponam, ut placet, alios, et a M. Crasso, qui fuit aequalis Hortensii, exordiar. Is igitur mediocriter a doctrina instructus, angustius etiam a natura; labore et industria, et quod adhibebat ad obtinendas causas curam etiam et gratiam, in principibus patronis aliquot annos fuit. in hujus oratione sermo Latinus erat, verba non abjecta, res compositae diligenter: nullus flos tamen, neque lumen ullum: animi magna, vocis parva contentio, omnia fere ut similiter atque uno modo dicerentur. nam hujus aequalis, et inimicus C. Fimbria, non ita diu jactare se potuit: qui omnia magna voce dicens, verborum sane bonorum cursu quodam incitato, ita furebat tamen, ut mirarere tam alias res agere populum, ut esset insano inter desertos locus. Cn. autem Lentulus multo majorem opinionem dicendi actione faciebat, quam quantita in eo facultas erat: qui cum esset nec

peracutus, (quanquam et ex facie et ex vultu videbatur) nec abundans verbis, et si fallebat in eo ipso: sic intervallis, exclamationibus, voce suavi et canora, admirando irridebat, calebat in agendo, ut ea, quae deerant, non desiderarentur. ita tanquam Curio copia nonnulla verbotum, nullo alio bono, tenuit oratorum locum; sic Cn. Lentulus caeterarum virtutum dicendi mediocritatem actione occultavit, in qua excellens fuit. neque multo secus P. Lentulus, cujus et excogitandi, et loquendi tarditatem tegebat formae dignitas, corporis motus plenus et artis, et venustatis, vocis et suavitas, et magnitudo. sic in hoc nihil praeter actionem fuit; caetera etiam minora, quam in superiore. M. Piso quidquid habuit, habuit ex disciplina; maximeque ex omnibus, qui ante fuerunt, Graecis doctrinis eruditus fuit. habuit a natura genus quoddam acuminis, quod etiam arte limaverat, quod erat in reprehendendis verbis versutum, et solers; sed saepe stomachosum, nonnunquam frigidum, interdum etiam facetum. is laborem, quasi cursum, forensem diutius non tulit, quod et cor-

pore erat infirmo, et hominum ineptias ac stultitias, quae devorandae nobis sunt, non ferebat, iracundiusque respuebat, si-
ve morose, ut putabatur, siue ingenuo, liberoque fastidio. is cum satis floruisset adolescens, minor haberi est coeptus postea. deinde ex virginum iudicio magnam laudem est adeptus, et ex eo tempore quasi revocatus in cursum, tenuit locum tam diu, quam ferre potuit laborem: postea, quantum detraxit ex studio, tantum amisit ex gloria. P. Murena mediocri ingenio, sed magno studio rerum veterum: literarum et studiosus, et non imperitus: multae industriae, et magni laboris fuit. C. Censorinus Graecis literis satis doctus: quod proposuerat, explicans expedite: non inuenustus actor, sed iners, et inimicus fori. L. Turius parvo ingenio, sed multo labore, quoquo modo poterat, saepe dicebat. itaque ei paucae centuriae ad consulatum defuerunt. C. Macer auctoritate semper eguit, sed fuit patronus propemodum diligentissimus: hujus si vita, si mores, si vultus denique non omnem commendationem ingenii everteret, majus nomen in patronis fuisset. non e-

rat abundans, non inops tamen: non valde nitens, non plane horrida oratio: vox, gestus, et omnis actio sine lepore: at in inveniendis, componendisque rebus mira accuratio; ut non facile in ullo diligentiore maioremque cognoverim; sed eam ut citius veteratoriam, quam oratoriam diceres. hic etsi etiam in publicis causis probabatur, tamen in privatis illustriorem obtinebat locum. C. deinde Piso, statarius, et sermonis plenus orator, minime ille quidem tardus in exco-
 68 gitando, verumtamen vultu et simulatione multo etiam acutior, quam erat, videbatur. nam ejus aequalem M'. Glabrio-
 nem, bene institutum avi Scaevolae diligentia, socors ipsius natura negligensque tardaverat. etiam L. Torquatus elegans in dicendo, in existimando admodum prudens, toto genere perurbanus. meus autem aequalis Cn. Pompeius, vir ad omnia summa natus, maiorem dicendi gloriam habuisset, nisi eum majoris gloriae cupiditas ad bellicas laudes abstraxisset. erat oratione satis amplus: rem prudenter videbat: actio vero ejus habebat, et in voce magnum splendorem, et in motu

summam dignitatem. noster item aequalis D. Silanus, vitricus tuus, studii ille quidem habuit non multum, sed acuminis, et orationis satis. Q. Pompeius, A. filius, qui Bithynicus dictus est, biennio quam nos fortasse major, summo studio discendi, multaque doctrina, incredibili labore atque industria: quod scire possum: fuit enim *mecum*, *et* cum M. Pisonne cum amicitia, *tum* studiis, exercitationibusque *conjunctus*. hujus actio non satis commendabat *orationem*. in hac enim satis erat copiae, in illa autem leporis parum. erat ejus aequalis P. Antro-nius, voce peracuta, atque magna, nec alia re ulla probabilis. et L. Octavius Reatinus, qui cum multas jam causas diceret, adolescens est mortuus. is tamen ad dicendum veniebat magis audacter, quam parate. et C. Stalenus, qui se ipse adoptaverat, et de Staleno Aelium fecerat, fervido quodam, et petulanti, et furioso genere dicendi: quod quia multis gratum erat, et probabatur, adscendisset ad honores, nisi in facinore manifesto deprehensus, poenas legibus et judicio dedisset. Eodem tempore C. et L. Cae- 69

passii fratres fuerunt, qui multa opera, ignoti homines et repentini, quaestores celeriter facti sunt, oppidano quodam et incondito genere dicendi. addamus huc etiam, ne quem vocalem praeteriisse videamur, C. Cosconium Calidianum, qui nullo acumine, eam tamen verborum copiam, si quam habebat, praebebat populo cum multa concursatione, magnoque clamore. quod idem faciebat Q. Arrius, qui fuit M. Crassi quasi secundarius. is omnibus exemplo debet esse, quantum in hac urbe polleat multorum obedire temporis, multorumque vel honori vel periculo servire. his enim rebus, infimo loco natus, et honores, et pecuniam, et gratiam consecutus, etiam in patronorum, sine doctrina, sine ingenio, aliquem numerum pervenerat. sed ut pugiles inexercitati, etiam si pugnos et plagas, Olympiorum cupidi, ferre possunt, solem tamen saepe ferre non possunt: sic ille, cum omni jam fortuna prospere functus, labores etiam magnos excepisset, illius judicialis anni severitatem, quasi solem, non tulit. tum Atticus, tu quidem de faece, inquit, hauris, idque jam dudum: sed tacebam:

hoc vero non putabam, te usque ad Stalenos et Antronios esse venturum. non puto, inquam, existimare te, ambitione me labi, quippe de mortuis: sed ordinem sequens in memoriam notam et aequalem necessario incurro. volo autem hoc perspicui, omnibus conquiritis, qui in multitudine dicere ausi sint, memoria quidem dignos perpaucos; verum, qui omnino nomen habuerint, non ita multos fuisse. sed ad sermonem institutum revertamur.

T. Torquatus, T. filius, et doctus vir ex Rhodia disciplina Molonis, et a natura ad dicendum satis solutus, atque expeditus, (cui si vita suppeditavisset, sublato ambitu consul factus esset) plus facultatis habuit ad dicendum, quam voluntatis. itaque studio huic non satisfacit: officio vero nec in suorum necessariorum causis, nec in sententia senatoria defuit. etiam M. Pontidius, municeps noster, multas privatas causas agitavit, celeriter sane verba volvens, nec hebes in causis, vel dicam, plus etiam quam non hebes, sed effervescebat in dicendo stomacho saepe, iracundiaque vehementius; ut non cum adversario solum, sed etiam (quod mirabile

esset) cum iudice ipso, cuius delinitor esse debet orator, jurgio saepe contenderet. M. Messalla minor natus, quam nos, nullo modo inops, sed non nimis ornatus genere verborum: prudens, acutus, minime incautus, patronus in causis cognoscendis componendisque diligens, magni laboris, multae operae, multarumque causarum. duo etiam Metelli, Celer et Nepos, nihil in causis versati, nec sine ingenio, nec indocti, hoc erant popolare dicendi genus assecuti. Cn. autem Lentulus Marcellinus, nec unquam indifertus, et in consulatu pereloquens visus est, non tardus sententiis, non inops verbis, voce canora, facetus satis. C. Memmius, L. filius, perfectus literis, sed Graecis: fastidiosus sane Latinarum: argutus orator, verbisque dulcis, sed fugiens non modo dicendi, verum etiam cogitandi laborem, tantum sibi de facultate detraxit, quantum imminuit industriae. hoc loco Brutus, quam vellem, inquit, de his etiam oratoribus, qui hodie sunt, tibi dicere luberet. et, si de aliis minus, de duobus tamen, quos a te scio laudari solere, Caesare et Marcello, audirem non minus lu-

benter, quam audiui de iis, qui fuerunt. cur tandem, inquam? an exspectas, quid ego iudicem de istis, qui tibi sunt aequae noti, ac mihi? mihi mehercule, inquit, Marcellus satis est notus; Caesar autem parum. illum enim saepe audiui: hic, cum ego iudicare jam aliquid possem, absuit. quid igitur de illo iudicas, quem saepe audisti? quid censes, inquit, nisi id, quod habiturus es similem tui? nae ego, inquam, si ita est, velim tibi eum placere quam maxime. atqui et ita est, inquit, et vehementer placet: nec vero sine causa. nam et didicit, et, omiſſis caeteris studiis, unum id egit, seseque quotidianis commentationibus acerrime exercuit. itaque et lectis utitur verbis, et frequentibus: et splendore vocis, et dignitate motus fit speciosum et illustre, quod dicitur: omniaque sic suppetunt, ut ei nullam deesse virtutem oratoris putem: maximeque laudandus est, qui hoc tempore ipso, cum liceat, in hoc communi nostro, et quasi fatali malo, conſoletur se cum conscientia optimae mentis, tum etiam usurpatione et renovatione doctrinae. vidi enim Mytilenis nuper virum, atque (ut

dixi) vidi plane virum. itaque cum eum
 antea tui similem in dicendo viderim, tum
 vero nunc a doctissimo viro, tibi que, ut
 intellexi, amicissimo Cratippo instructum
 omni copia, multo videbam similiorem.
 hic ego, etsi, inquam, de optimi viri, no-
 bisque amicissimi laudibus lubenter au-
 dio, tamen incurro in memoriam com-
 munium miseriarum, quarum oblivionem
 quaerens, hunc ipsum sermonem produxi
 longius. sed de Caesare cupio audire,
 72 quid tandem Atticus judicet. Et ille,
 praeclare, inquit, tibi constas, ut de iis,
 qui nunc sint, nihil velis ipse dicere: et
 hercle si sic ageres, ut de iis egisti, qui
 jam mortui sunt, neminem ut praetermit-
 teres; nae tu in multos Antronios, et
 Stalenos incurreres. quare siue hanc tur-
 bam effugere voluisti, siue veritus es, ne
 quis se aut praeteritum, aut non satis
 laudatum queri possit: de Caesare tamen
 potuisti dicere, praesertim cum et tuum
 de illius ingenio notissimum iudicium es-
 set, nec illius de tuo obscurum. sed tamen,
 Brute, inquit Atticus, de Caesare et ipse
 ita iudico, et de hoc hujus generis acerrimo
 aestimatore saepissime audio, illum

omnium fere oratorum Latine loqui elegantissime. nec id solum domestica consuetudine, ut dudum de Laeliorum et Muciorum familiis audiebamur: sed, quamquam id quoque credo fuisse, tamen ut esset perfecta illa bene loquendi laus, multis literis, et iis quidem reconditis et exquisitis, summoque studio et diligentia est consecutus. quin etiam in maximis occupationibus, cum ad te ipsum (inquit, in me intuens) de ratione Latine loquendi accuratissime scripserit; primoque in libro dixerit, verborum delectum originem esse eloquentiae; tribueritque, mi Brute, huic nostro, qui me de illo maluit, quam se dicere, laudem singularem: (nam scripsit his verbis, cum hunc nomine esset affatus: 'ac, si, ut cogitata praeclare
'eloqui possent, nonnulli studio et usu
'elaboraverunt, cujus te pene principem
'copiae atque inventorem, bene de nomine ac dignitate populi Romani meritum esse existimare debemus)' hunc facilem, et quotidianum novisse sermonem, nunc pro relicto est habendum. Tum Brutus, amicè, hercule, inquit, et magnifice te laudatum puto, quem non solum

principem atque inventorem copiae dixerit, quae erat magna laus, sed etiam bene meritum de populi Romani nomine et dignitate. quo enim uno vincebamur a victa Graecia, id aut ereptum illis est, aut certe nobis cum illis communicatum. hanc autem, inquit, gloriam testimoniumque Caesaris tuae quidem supplicationi non, sed triumphis multorum antepono. et recte quidem, inquam, Brute, modo sit hoc Caesaris iudicii, non benevolentiae testimonium. plus enim certe attulit huic populo dignitatis, quisquis est ille, si modo est aliquis, qui non illustravit modo, sed etiam genuit in hac urbe dicendi copiam, quam illi, qui Ligurum castella expugnaverunt: ex quibus multi sunt, ut scitis, triumphi. verum quidem si audire volumus, omissis illis divinis consiliis, quibus saepe constituta est imperatorum sapientia salus civitatis aut belli, aut domi; multo magis orator praestat minutis imperatoribus. at prodest plus imperator. quis negat? sed tamen, (non metuo ne mihi acclametis: est autem quod sentias, dicendi liber locus) malim mihi L. Crassi unam pro M'. Curio

diſtionem, quam caſtellanos triumphos duos. at plus interfuit reipublicae caſtellum capi Ligurum, quam bene defendi cauſam M'. Curii. credo. ſed Athenienſium quoque plus interfuit firma teſta in domiciliis habere, quam Minervae ſignum ex eboꝛe pulcherrimum; tamen ego me Phidiam eſſe malle, quam vel optimum fabrum tignarium. quare non, quantum quiſque proſit, ſed quanti quiſque ſit, ponderandum eſt: praefertim cum pauci pingere egregie poſſint, aut fingere; operarii autem, aut bajuli deeſſe non poſſint. Sed perge, Pomponi, de Caefare, et redde quae reſtant. ſolum quidem, inquit ille, et quaſi fundamentum oratoris vides, locutionem emendatam et Latinam: cujus penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis, aut ſcientiae, ſed quaſi bonae conſuetudinis. mitto C. Laelium, P. Scipionem. aetatis illius iſta fuit laus, tanquam innocentiae, ſic Latine loquendi: nec omnium tamen. nam illorum aequales, Caecilium et Pacuvium, male locutos videmus. ſed omnes tum fere, qui nec extra urbem hanc vixerant, nec eos aliqua barbaries domeſtica inſuſcave-

rat, recte loquebantur. sed hanc certe rem deteriore vetustas fecit et Romae, et in Graecia. confluxerunt enim et Athenas, et in hanc urbem multi inquinati loquentes ex diversis locis. quo magis expurgandus est sermo, et adhibenda, tamquam obrussa, ratio, quae mutari non potest; nec utendum pravissima consuetudinis regula. T. Flaminium, qui cum Q. Metello consul fuit, pueri vidimus. existimabatur bene Latine, sed literas nesciebat. Catulus erat ille quidem minime indoctus, ut a te paulo est antedictum: sed tamen suavitas vocis, et lenis appellatio literarum, bene loquendi famam confecerat. Cotta, quia se valde dilatandis literis a similitudine Graecae locutionis abstraxerat, sonabatque contrarium Catulo, subagreste quiddam, planeque subrusticum: alia quidem, quasi inculta et silvestri via, ad eandem laudem pervenerat. Sisenna autem, quasi emendator sermonis usitati cum esse vellet, ne a C. Rufio quidem accusatore deterreri potuit, quo minus inusitatis verbis uteretur. quidnam istuc est? inquit Brutus: aut quis est iste C. Rufius? et ille, fuit accusator,

inquit, vetus, quo accusante Chritilium, Sifenna defendens, dixit, quaedam ejus sputatilica esse crimina. tum C. Rufius, 'circumvenior, inquit, Judices, nisi sub-
'venitis. Sifenna quid dicas, nescio: metuo
'insidias. Sputatilica, quid est hoc? Sputa
'quid sit scio, 'Tilica nescio,' maximi ri-
fus: sed ille tamen familiaris meus recte
loqui putabat esse, inusitate loqui. Cae- 75
sar autem rationem adhibens, consuetu-
dinem vitiosam et corruptam pura et in-
corrupta consuetudine emendat. itaque
cum ad hanc elegantiam verborum Lati-
norum (quae etiam si orator non sis, et sis
ingenuus civis Romanus, tamen necessa-
ria est) adjungit illa oratoria ornamenta
dicendi: tum videtur tanquam tabulas
bene pictas collocare in bono lumine.
hanc cum habeat praecipuam laudem in
communibus, non video cui debeat cede-
re. splendidam quandam, minimeque ve-
teratoriam rationem dicendi tenet, voce,
motu: forma etiam magnifica, et genero-
sa quodam modo. tum Brutus, oratio-
nes quidem ejus mihi vehementer pro-
bantur; complures autem legi. atque e-
tiam commentarios quosdam scripsit re-

rum suarum. valde quidem, inquam, probandos: nudi enim sunt, recti et venusti, omni ornatu orationis, tanquam veste, detracto. sed dum voluit, alios habere parata, unde sumerent, qui vellent scribere historiam: ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt illa calamistris inurere: sanos quidem homines a scribendo deteruit: nihil enim est in historia, pura et illustri brevitae dulcius. sed ad eos, si placet, qui vita excesserunt, revertamur. C.

76 Sicinius igitur, Q. Pompeii illius, qui censor fuit, ex filia nepos, quaestorius mortuus est, probabilis orator: jam vero etiam probatus, ex hac inopi ad ornandum, sed ad inveniendum expedita, Hermagorae disciplina. ea dat rationes certas et praecepta dicendi: quae si minorem habent apparatus, (sunt enim exilia) tamen habent ordinem, et quasdam errare in dicendo non patientes vias. has ille tenens, et paratus ad causas veniens, verborum non egens, ipsa illa comparatione disciplinaque dicendi jam in patronorum numerum pervenerat. erat etiam vir doctus in primis C. Visellius Varro, consobrinus meus, qui fuit cum Sicinio aetate

conjunctus. is cum post curulem aedilitatem iudex quaestionis esset, est mortuus: in quo fateor vulgi iudicium a iudicio meo dissensisse. nam populo non erat satis vendibilis: praeceps quaedam, et cum idcirco obscura, quia peracuta, tum rapida, et celeritate caecata oratio: sed neque verbis aptiorem cito alium dixerim, neque sententiis crebriorem. praeterea perfectus in literis, jurisque civilis jam a patre Aculeone traditam tenuit disciplinam. reliqui sunt, qui mortui sint, L. Torquatus, quem tu non tam cito rhetorem dixisses, (etsi non deerat oratio) quam ut Graeci dicunt, *πολιτικός*, erant in eo plurimae literae, nec eae vulgares, sed interiores quaedam, et reconditae: divina memoria, summa verborum et gravitas, et elegantia. atque haec omnia vitae decorabat dignitas et integritas. me quidem admodum delectabat etiam Triarii, in illa aetate, plena literatae senectutis oratio. quanta severitas in vultu! quantum pondus in verbis! quam nihil non consideratum exhibat ex ore! tum Brutus, Torquati et Triarii mentione commotus, (utrumque enim eorum ad-

modum dilexerat) nae ego, inquit, (ut
omittam caetera, quae sunt innumerabi-
lia) de istis duobus cum cogito, doleo, ni-
hil tuam perpetuam auctoritatem de pace
valuisse: nam nec istos excellentes viros,
nec multos alios praestantes cives respub-
lica perdidisset. fileamus, inquam, Bru-
te, de istis, ne augeamus dolorem. nam
et praeteritorum recordatio est acerba, et
acerbior exspectatio reliquorum. itaque
omittamus lugere, et tantum, quid quis-
que dicendo potuerit, (quoniam id quae-
77 rimus,) praedicemus. Sunt etiam ex
iis, qui eodem bello occiderunt, M. Bibu-
lus, qui et scriptitavit accurate, cum prae-
sertim non esset orator, et egit multa con-
stanter: Appius Claudius, socer tuus,
collega et familiaris meus; hic jam et fa-
tis studiosus, et valde cum doctus, tum e-
tiam exercitatus orator, et cum augura-
lis, tum omnis publici juris, antiquitatis-
que nostrae bene peritus fuit. L. Domi-
tius nulla ille quidem arte, sed Latine ta-
men, et multa cum libertate dicebat. duo
praeterea Lentuli consulares, quorum
Publius ille, nostrarum injuriarum ultor,
auctor salutis, quidquid habuit, quantum-

cumque fuit, illud totum habuit ex disciplina: instrumenta naturae deerant: sed tantus animi splendor, et tanta magnitudo, ut sibi omnia, quae clarorum virorum essent, non dubitaret adsciscere, eaque omni dignitate obtineret. L. autem Lentulus satis erat fortis orator, si modo orator, sed cogitandi non ferebat laborem. vox canora, verba non horrida sane, ut plena esset animi et terroris oratio. quaereres in judiciis fortasse melius: in republica, quod erat, esse judicares satis. ne T. quidem Postumius contemnendus in dicendo: de republica vero non minus vehemens orator, quam bellator fuit: effrenatus, et acer nimis, sed bene juris publici leges atque instituta cognoverat. hoc loco Atticus, putarem te, inquit, ambiciosum esse, si, (ut dixisti) ii, quos jamdiu colligis, viverent. omnes enim commemoras, qui ausi aliquando sunt stantes loqui; ut mihi imprudens M. Servilium praeteriisse videre. Non, inquam, ego istuc ignoro, Pomponi, multos fuisse, qui verbum nunquam in publico fecissent, cum melius aliquanto possent, quam isti oratores, quos colligo, dicere:

sed his commemorandis etiam illud assequor, ut intelligatis, primum ex omni numero, quam non multi ausi sint dicere, deinde ex iis ipsis quam pauci fuerint laude digni. itaque ne hos quidem equites Romanos, amicos nostros, qui nuper mortui sunt, P. Cominium Spoletinum, quo accusante defendi C. Cornelium; in quo et compositum dicendi genus, et acre, et expeditum fuit: T. Accium Pisauensem, cujus accusationi respondi pro A. Cluentio; qui et accurate dicebat, et satis copiose, eratque praeterea doctus Hermagorae praeceptis: quibus etsi ornamenta non satis opima dicendi, tamen, ut hastae velitibus amentatae, sic apta quaedam et parata singulis causarum generibus argumenta traduntur. studio autem neminem, nec industria maiore cognovi; quanquam ne ingenio quidem qui praestiterit, facile dixerim, C. Pisoni, genero meo. nullum tempus illi unquam vacabat aut a forense dictione, aut a commentatione domestica, aut a scribendo, aut a cogitando. itaque tantos processus efficiebat, ut evolare, non excurrere videretur: eratque verborum et

delectus elegans, et apta, et quasi rotunda constructio: cumque argumenta excogitabantur ab eo multa, et firma ad probandum, tum concinnae acutaeque sententiae, gestusque natura ita venustus, ut ars etiam, quae non erat, et e disciplina motus quidam videretur accedere. vereor, ne amore videar plura, quam fuerint in illo, dicere: quod non ita est. alia enim de illo maiora dici possunt. nam nec continentia, nec pietate, nec ullo genere virtutis quemquam ejusdem aetatis cum illo conferendum puto. Nec vero M. Coe⁷⁹lium praetereundum arbitror, quaecumque ejus in exitu vel fortuna, vel mens fuit: qui quamdiu auctoritati meae paruit, talis tribunus plebis fuit, ut nemo contra civium perditorum popularem, turbulentamque dementiam, a senatu, et a bonorum causa steterit constantius: quam ejus actionem, multum tamen et splendida, et grandis, et eadem in primis faceta, et perurbana commendabat oratio. graves ejus conciones aliquot fuerunt, acres accusationes tres, eaeque omnes ex reipublicae contentione susceptae: defensiones, etsi illa erant in eo meliora, quae

dixi, non contemnendae tamen, saneque tolerabiles. hic cū summa voluntate bonorum aedilis curulis factus esset, nescio quomodo discessu meo discessit a sese, ceciditque posteaquam eos imitari coepit, quos ipse pervererat. sed de M. Calidio dicamus aliquid, qui non fuit orator unus e multis; potius inter multos prope singularis fuit: ita reconditas exquisitasque sententias mollis et pellucens vestiebat oratio. nihil tam tenerum, quam illius comprehensio verborum: nihil tam flexibile: nihil, quod magis ipsius arbitrio fingere-
 79 tur, ut nullius oratoris aequae in potestate fuerit: quae primum ita pura erat, ut nihil liquidius: ita libere fluebat, ut nusquam adhaeresceret: nullum, nisi loco positum, et tanquam 'invermiculato emblemate,' ut ait Lucilius, structum verbum videres. nec vero ullum aut durum, aut insolens, aut humile, aut longius ductum: ac non propria verba rerum, sed pleraque tralata: sic tamen, ut ea non irruisse in alienum locum, sed immigrasse in suum diceret. nec vero haec soluta, nec diffuentia, sed adstricta numeris, non aperte, nec eodem modo semper, sed varie, dissimu-

lanterque conclusis. erant autem et verborum et sententiarum illa lumina, quae vocant Graeci σχήματα, quibus tanquam insignibus in ornatu distinguebatur omnis oratio. qua de re agitur autem illud, quod multis locis in jurisconsultorum includitur formulis, et ubi esset, videbat. accedebat ordo rerum plenus artis, actio liberalis, totumque dicendi placidum, et sanum genus. Quod si est optimum suaviter dicere; nihil est, quod melius hoc quaerendum putes. sed cum a nobis paulo ante dictum sit, tria videri esse, quae orator efficere deberet, ut doceret, ut delectaret, ut moveret: duo summe tenuit, ut et rem illustraret differendo, et animos eorum, qui audirent, devinciret voluptate. aberat tertia illa laus, qua permoveret, atque incitaret animos, quam plurimum pollere diximus. nec erat ulla vis, atque contentio: sive consilio, quod eos, quorum altior oratio, actioque esset ardentior, furere et bacchari arbitraretur; sive quod natura non esset ita factus; sive quod non consuesset; sive quod non posset. hoc unum illi, si nihil utilitatis habebat, abfuit: si

opus erat, defuit. quin etiam memini, cum in accusatione sua Q. Gallio crimini dedisset, sibi eum venenum paravisse, idque a se esse deprehensum, seseque chirographa, testificationes, indicia, quaestiones, manifestam rem deferre diceret, deque eo crimine accurate et exquisite disputavisset: me in respondendo, cum essem argumentatus, quantum res ferebat; hoc ipsum etiam posuisse pro argumento, quod ille, cum pestem capitis sui, cum indicia mortis se comperisse manifesto et manu tenere diceret, tam solute egisset, tam leniter, tam oscitanter. ‘tu istuc, ‘M. Calidi, nisi fingeres, sic ageres? praefertim cum ista eloquentia, alienorum ‘hominum pericula defendere acerrime ‘soleas; tuum negligeres? ubi dolor? ubi ‘ardor animi, qui etiam ex infantium ingeniis elicere voces, et querelas solet? ‘nulla perturbatio animi, nulla corporis, frons non percussa, non femur: pedis (quod minimum est) nulla supplotio. itaque tantum abfuit, ut inflammares nostros animos; somnum isto loco ‘vix tenebamus.’ sic nos summi oratoris vel sanitate, vel vitio, pro argumento

ad diluendum crimen ufi sumus. tum Brutus, atqui dubitamus, inquit, utrum ista fanitas fuerit, an vitium? quis enim non fateatur, cum ex omnibus oratoris laudibus longe ista sit maxima, inflammare animos audientium, et, quocumque res postulet modo, flectere, qui hac virtute caruerit, id ei, quod maximum fuerit, defuisse? Sit sane ita, inquam: sed redeamus ad eum, qui jam unus restat, Hortensium: tum de nobismetipsis, quoniam id etiam, Brute, postulas, pauca dicemus. quanquam facienda mentio est, ut quidem mihi videtur, duorum adolescentium: qui si diutius vixissent, magnam essent eloquentiae laudem consecuti. C. Curionem te, inquit Brutus, et C. Licinium Calvum arbitror dicere. recte, inquam, arbitraris: quorum quidem alter, quod verisimile dixisset, ita facile, soluteque verbisolvebat satis interdum acutas, crebras quidem certe sententias, ut nihil posset ornatus esse, nihil expeditius. atque hic a magistris parum institutus, naturam habuit admirabilem ad dicendum: industriam non sum expertus: studium certe fuit: qui si me audire voluif-

set, ut coeperat, honores, quam opes, consequi maluisset. quidnam est, inquit, istud? et quemadmodum distinguis? hoc modo, inquam. cum honos sit praemium virtutis, iudicio, studioque civium delatum ad aliquem, qui eum sententiis, qui suffragiis adeptus est: is mihi et honestus et honoratus videtur. qui autem occasione aliqua, etiam invitis suis civibus, nactus est imperium, ut ille cupiebat: hunc nomen honoris adeptum, non honorem puto. quae si ille audire voluisset, maxima cum gratia et gloria ad summam amplitudinem pervenisset, adscendens gradibus magistratuum, ut pater ejus fecerat, ut reliqui clariores viri. quae quidem etiam cum P. Crasso, M. filio, cum initio aetatis ad amicitiam se meam contulisset, saepe egisse me arbitror, cum eum vehementer hortarer, ut eam laudis viam rectissimam esse duceret, quam maiores ejus ei tritam reliquissent. erat enim cum institutus optime, tum etiam perfecte, planeque eruditus: ineratque et ingenium satis acre, et orationis non inelegans copia: praetereaque sine arrogantia gravis esse videbatur, et sine segnitia vere-

cundus. sed hunc quoque absorbuit aestus quidam non insolitae adolescentibus gloriae: qui quia navarat miles operam imperatori, imperatorem se statim esse cupiebat: cui muneri mos majorum aetatem certam, sortem incertam reliquit. ita gravissimo suo casu, dum Cyri et Alexandri similis esse voluit, qui suum cursum transcurrerant; et L. Crassi et multorum Crassorum inventus est dissimillimus. Sed ad Calvum (is enim nobis erat propositus) revertamur: qui orator fuisset cum literis eruditior, quam Curio, tum etiam accuratius quoddam dicendi et exquisitius afferebat genus: quod quanquam scienter, eleganterque tractabat, nimium tamen inquirens in se, atque ipse sese observans, metuensque ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinem deperdebat. itaque ejus oratio nimia religione attenuata, doctis, et attente audientibus erat illustris: a multitudine autem, et a foro, cui nata eloquentia est, devorabatur. tum Brutus, Atticum se, inquit, Calvus noster dici oratorem volebat. inde erat ista exilitas, quam ille de industria consequabatur. dicebat, inquam, ita: sed et ipse

errabat, et alios etiam errare coge-
 bat; nam, si quis eos, qui nec inepte dicunt,
 nec odiose, nec putide, Atticè putat dice-
 re, is recte, nisi Atticum, probat neminem.
 insultat enim et insolentiam, tan-
 quam insaniam quandam orationis, odit
 sanitatem autem et integritatem, quasi
 religionem et verecundiam oratoris pro-
 bat. haec omnium debet oratorum eadem
 esse sententia. sin autem jejunitatem, et
 siccitatem, et inopiam, dummodo sit po-
 lita, dum urbana, dum elegans, in Atti-
 co genere ponit; hoc recte duntaxat: sed
 quia sunt in Atticis alia meliora, videat
 ne ignoret et gradus, et dissimilitudines,
 et vim, et varietatem Atticorum. Atti-
 cos, inquit, volo imitari. quos? nec enim
 est unum genus. nam quid est tam dissi-
 mile, quam Demosthenes et Lysias? quam
 idem, et Hyperides? quam omnium ho-
 rum Aeschines? quem igitur imitaris? si
 aliquem, caeteri ergo Atticè non dice-
 bant. si omnes; quì potes, cum sint ipsi
 dissimillimi inter se? in quo etiam illud
 quaero, Phalereus ille Demetrius Atticè-
 ne dixerit? mihi quidem ex illius oratio-
 nibus redolere ipsae Athenae videntur.

at est floridior, ut ita dicam, quam Hyperides, quam Lyfias : natura quaedam, aut voluntas ita dicendi fuit. Et quidem duo fuerunt per idem tempus dissimiles inter se ; sed Attici tamen : quorum Charisius multas orationes scribebat aliis, cum cupere videretur imitari Lyfiam : Demochares autem, qui fuit Demosthenis sororis filius, et orationes scripsit aliquot, et earum rerum historiam, quae erant Athenis ipsius aetate gestae, non tam historico, quam oratorio genere perscripsit. at Charisii vult Hegesias esse similis, isque se ita putat Atticum, ut veros illos prae se pae-ne agrestes putet. at quid est tam fractum, tam minutum, tam in ipsa, quam tamen consequitur, concinnitate puerile ? Atticorum similes esse volumus. optime. suntne igitur ii Attici oratores ? quis negare potest ? hos imitamur. quo modo, qui sunt et inter se dissimiles, et aliorum ? Thucydidem, inquit, imitamur. optime, si historiam scribere, non si causas dicere cogitatis. Thucydides enim rerum gestarum pronuntiator sincerus, et grandis etiam fuit. hoc forense concertatorium iudiciale non tractavit genus. orationes

autem, quas interposuit, (multae enim sunt,) eas ego laudare soleo: imitari neque possim, si velim; nec velim fortasse, si possim. ut, si quis Falerno vino delectetur, sed eo nec ita novo, ut proximis consulibus natum velit; nec rursus ita vetere, ut Opimium, aut Anicium consulem quaerat. atqui eae notae sunt optimae. credo: sed nimia vetustas nec habet eam, quam quaerimus, suavitatem, nec est jam sanetolerabilis. num igitur qui hoc sentiat, si is potare velit, de dolio sibi hauriendum putet? minime: sed quandam sequatur aetatem. sic ego istis censuerim, et novam istam quasi de musto ac lacu fervidam orationem, fugiendam; nec illam praeclaram Thucydidi nimis veterem, tanquam Anicianam notam, persequendam. ipse enim Thucydides si posterius fuisset, multo maturior fuisset, et mitior.

8. Demosthenem igitur imitemur. ô dii boni! quid, quaeso, nos aliud agimus, aut quid aliud optamus? at non assequimur. isti enim videlicet Attici nostri, quod volunt, assequuntur. ne illud quidem intelligunt, non modo ita memoriae proditum esse, sed ita necesse fuisse, cum De-

mosthenes dicturus esset, ut concursus, audiendi causâ, ex tota Graecia fierent. at cum isti Attici dicunt, non modo a corona, (quod est ipsum miserabile) sed etiam ab advocatis relinquuntur. quare si anguste, et exiliter dicere, est Atticorum, sint sane Attici: sed in comitium veniant, ad stantem judicem dicant. subsellia grandiore, et plenior vocem desiderant. volo hoc oratori contingat, ut cum auditum sit eum esse dicturum, locus in subselliis occupetur, compleatur tribunal, gratiosi scribae sint in dando et cedendo loco, corona multiplex, iudex erectus: cum surgit is, qui dicturus sit, significetur a corona silentium, deinde crebrae assensiones, multae admirationes: risus, cum velit; cum velit, fletus: ut, qui haec procul videat, etiamsi, quid agatur, nesciat; at placere tamen, et in scena esse Roscium intelligat. haec cui contingant, eum scito Atticè dicere, ut de Pericle audivimus, ut de Hyperide, ut de Aeschine, de ipso quidem Demosthene maxime. sin autem acutum, prudens, et idem sincerum, et solidum, et exsiccatum genus orationis probant, nec illo

gravioꛑe ornatu oratorio utuntur, et hoc proprium eſſe Atticorum volunt; recte laudant. eſt enim in arte tanta, tamque varia, etiam huic minutae ſubtilitati locus. ita fiet, ut non omnes, qui Atticè, iidem bene; ſed, ut omnes, qui bene, iidem etiam Atticè dicant. ſed redeamus ruſſus ad Hortenſium. Sane quidem, inquit Brutus: quanquam iſta mihi tua fuit perjucunda a propoſita oratione digreſſio. tum Atticus, aliquoties ſum, inquit, conatus, ſed interpellare nolui. nunc, quoniam ad perorandum ſpectare videtur ſermo tuus, dicam, opinor, quod ſentio. tu vero, inquam, Tite. tum ille, ego, inquit, ironiam illam, quam in Socrate dicunt fuiſſe, qua ille in Platonis, et Xenophontis, et Aefchinis libris utitur, facetam et elegantem puto. eſt enim et minime inepti hominis, et ejuſdem etiam faceti, cum de ſapientia diſceptetur, hanc ſibi ipſum detrudere, eis tribuere illudentem, qui eam ſibi arrogat: ut apud Platonem Socrates in coelum effert laudibus Protagoram, Hippiam, Prodicum, Gorgiam, caeteros; ſe autem omnium rerum inſcium fingit et rudem. de-

cet hoc nescio quomodo illum: nec Epicuro, qui id reprehendit, assentior. sed in historia, qua tu es usus in omni sermone, cum, qualis quisque orator fuisset, exponeres, vide, quae so, inquit, ne tam reprehendenda sit ironia, quam in testimonio. quorsus, inquam, istuc? non enim intelligo. quia primum, inquit, ita laudavisti quosdam oratores, ut imperitos posses in errorem inducere. equidem in quibusdam risum vix tenebam, cum Attico Lysiae Catonem nostrum comparabas, magnum mehercule hominem, vel potius summum, et singularem virum: nemo dicet secus: sed oratorem? sed etiam Lysiae similem, quo nihil potest esse pictius? bella ironia, si jocaremur: si asseveramus, vide, ne religio nobis tam adhibenda sit, quam si testimonium diceremus. ego enim Catonem tuum, ut civem, ut senatorem, ut imperatorem, ut virum denique cum prudentia, et diligentia, tum omni virtute excellentem probabo: orationes autem ejus, ut illis temporibus, valde laudo: significant enim quandam formam ingenii, sed admodum impolitam, et plane rudem. Origines ve

ro cum omnibus oratoris laudibus refer-
 tas diceres, et Catonem cum Philisto et
 Thucydide comparares, Brutone te id
 censebas, an mihi probaturum? quos e-
 nim ne e Graecis quidem quisquam imi-
 tari potest, iis tu comparas hominem Tus-
 culanum, nondum suspicantem quale ef-
 fet copiose et ornate dicere. Galbam
 laudas. si ut illius aetatis principem, as-
 sentior: sic enim accepimus. sin ut ora-
 torem, cedo, quaeso, orationes, (sunt
 enim) et dic, hunc, quem tu plus, quam
 te, amas, Brutum, velle te illo modo di-
 cere. probas Lepidi orationes: paulum
 hic tibi assentior, modo ita laudes, ut an-
 tiquas: quod item de Africano; de Lae-
 lio, cujus tu oratione negas fieri quid-
 quam posse dulcius. addis etiam nescio
 quid augustius: nomine nos capi volens
 summi viri, vitaeque elegantissimae ve-
 rissimis laudibus. remove haec: nae ista
 dulcis oratio ita sit abjecta, ut eam adspi-
 cere nemo velit. Carbonem in summis
 oratoribus habitum scio: sed cum in cae-
 teris rebus, tum in dicendo, semper, quo
 nihil est melius, id laudari, quaecumque
 est, solet. dico idem de Gracchis: etsi de

iis ea sunt a te dicta, quibus ego assentior. omitto caeteros: venio ad eos, in quibus jam perfectam putas esse eloquentiam, quos ego audiui, sine controversia magnos oratores, Crassum et Antonium. de horum laudibus tibi prorsus assentior: sed tamen non isto modo, ut Polycleti Doryphorum sibi Lysippus aiebat, sic tu suasionem legis Serviliae tibi magistram fuisse. haec germana ironia est. cur ita sentiam, non dicam, ne me tibi assentari putes. omitto igitur, quae de iis ipsis, quae de Cotta, quae de Sulpicio, quae modo de Coelio dixeris. ii enim fuerunt certe oratores. quanti autem, et quales, tu videris. nam illud minus curo, quod congestisti operarios omnes: ut mihi videantur mori voluisse nonnulli, ut a te in oratorum numerum referrentur. Haec cum ille dixisset, longi sermonis initium detulisti, inquam, Attice, remque commovisti, nova disputatione dignam, quam in aliud tempus differamus. volvendi enim sunt libri cum aliorum, tum in primis Catonis. intelliges, nihil illius lineamentis, nisi eorum pigmentorum, quae inventa nondum erant, florem, et colorem defu-

isse. nam de Crassi oratione sic existimo,
 ipsum fortasse melius potuisse scribere:
 alium, ut arbitror, neminem. nec in hoc
 ironiam duxeris esse, quod eam oratio-
 nem mihi magistram fuisse dixerim. nam
 etsi tu melius existimare videris de ea, si
 quam nunc habemus, facultate; tamen,
 adolescentes quid in Latinis potius imi-
 taremur, non habebamus. quod autem
 plures a nobis nominati sunt, eo pertinuit
 (ut paulo ante dixi) quod intelligi vo-
 lui, in eo, cujus omnes cupidissimi essent,
 quam pauci digni nomine evaderent. qua-
 re εἰπαμεν me, ne si Africanus quidem fu-
 it, (ut ait in historia sua C. Fannius) ex-
 istimari velim. ut voles, inquit Atticus.
 ego enim non alienum a te putabam, quod
 et in Africano fuisset, et in Socrate. tum
 Brutus, de isto postea: sed tu (inquit, me
 intuens) orationes nobis veteres expli-
 cabis? vero, inquam, Brute: sed in Cu-
 mano, aut in Tusculano, aliquando, si
 modo licebit: quoniam utroque in loco
 vicini sumus. sed jam ad id, unde digres-
 si sumus, revertamur. Hortensius igitur,
 cum admodum adolescens orsus esset
 in foro dicere, celeriter ad majores cau-

fas adhiberi coeptus est. quanquam inciderat in Cottae, et Sulpicii aetatem, qui annis decem maiores, eccellente tum Crasso, et Antonio, deinde Philippo, post Julio, cum iis ipsis dicendi gloria comparabatur. primum memoria tanta, quantum in nullo cognovisse me arbitror, ut, quae secum commentatus esset, ea sine scripto verbis eisdem redderet, quibus cogitavisset. hoc adjumento ille tanto sic utebatur, ut sua et commentata, et scripta, et, nullo referente, omnia adversariorum dicta meminisset. ardebat autem cupiditate sic, ut in nullo unquam flagrantius studium viderim. nullum enim patiebatur esse diem, quin aut in foro diceret, aut medicaretur extra forum. saepissime autem eodem die utrumque faciebat. attuleratque minime vulgare genus dicendi: duas quidem res, quas nemo alius; partitiones, quibus de rebus dicturus esset, et collectiones, memor et quae essent dicta contra, quaeque ipse dixisset. erat in verborum splendore elegans, compositione aptus, facultate copiosus: eaque erat cum summo ingenio, tum exercitationibus maximis consecutus. rem com-

plētebatur memoriter, dividebat acute, nec praetermittebat fere quidquam, quod esset in causa, aut ad confirmandum, aut ad refellendum. vox canora et suavis. motus et gestus etiam plus artis habebat, quam erat oratori satis. hoc igitur florescente, Crassus est mortuus, Cotta pulsus, judicia intermissa bello, nos in forum venimus.

⁶⁹ Erat Hortensius in bello, primo anno miles, altero tribunus militum: Sulpicius legatus aberat, etiam M. Antonius: exercebatur una lege iudicium Variâ, caeteris propter bellum intermissis: qui frequentes aderant (quanquam pro se ipsi dicebant) oratores non illi quidem principes L. Memmius, et Q. Pompeius, sed oratores tamen, teste disertio uterque Philippo, cuius in testimonio contentio et vim accusatoris habebat, et copiam. reliqui, qui tum principes numerabantur, in magistratibus erant, quotidieque fere a nobis in concionibus audiebantur. erat enim tribunus plebis tum C. Curio: quanquam is quidem silebat, ut erat semel a concione universa relictus. Q. Metellus Celer, non ille quidem orator, sed tamen non infans: disertio autem Q. Varius, G.

Carbo, Cn. Pomponius: et ii quidem habitabant in rostris. C. etiam Julius, aedilis curulis, quotidie fere accuratas conciones habebat. sed me cupidissimum audiendi primus dolor percussit, Cotta cum est expulsus. reliquos frequenter audiens acerrimo studio tenebar, quotidieque et scribens, et legens, et commentans, oratoriis tamen exercitationibus contentus non eram. jam consequente anno Q. Varius sua lege damnatus excesserat. ego autem, juris civilis studio, multum operae dabam Q. Scaevolae, P. filio, qui quanquam nemini se ad docendum dabat, tamen, consulentibus respondendo, studiosos audiendi docebat. atque huic anno proximus Sylla consule, et Pompeio fuit. tum P. Sulpicii in tribunatu quotidie concionantis totum genus dicendi penitus cognovimus. eodemque tempore cum princeps Academiae Philo cum Atheniensium optimatibus Mithridatico bello domo profugisset, Romanamque venisset, totum ei me tradidi, admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus: in quo hoc etiam commorabar attentius, quod, etsi rerum ip-

farum varietas et magnitudo summa me delectatione retinebat, tamen sublata jam esse in perpetuum ratio judiciorum videbatur. occiderat Sulpicius illo anno, tresque proximo trium aetatum oratores erant crudelissime interfecti, Q. Catulus, M. Antonius, C. Julius. eodem anno etiam Moloni Rhodio Romae dedimus operam, et actori summo causarum, et magistro. Haec etsi videntur esse a proposita ratione diversa, tamen idcirco a me proferuntur, ut nostrum cursum perspicere quoniam voluisti, Brute, possis, (nam Attico haec nota sunt) et videre, quemadmodum simus in spatio Q. Hortensium ipsius vestigiis persecuti. triennium fere fuit urbs sine armis, sed oratorum aut interitu, aut discessu, aut fuga; (nam aberant etiam adolescentes M. Crassus, et Lentuli duo) primas in causis agebat Hortensius: magis magisque quotidie probabatur. Antistius, Piso saepe dicebant; minus saepe Pomponius; raro Carbo; semel aut iterum Philippus. at vero ego hoc tempore omni noctes et dies in omnium doctrinarum meditatione versabar. eram cum Stoico Diodoto: qui cum

habitavisset apud me, mecumque vixisset, nuper est domi meae mortuus. a quo cum in aliis rebus, tum studiosissime in dialectica exercebar; quae quasi contracta, et adstricta eloquentia putanda est: sine qua etiam tu, Brute, judicavisti, te illam justam eloquentiam, quam dialecticam dilatatam esse putant, consequi non posse. huic ego doctori, et ejus artibus variis atque multis ita eram tamen deditus, ut ab exercitationibus oratoriis nullus dies vacuus esset. commentabar declamitans (sic enim nunc loquuntur) saepe cum M. Pifone, et cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie: idque faciebam multum etiam Latine, sed Graece saepius: vel quod Graeca oratio plura ornamenta suppeditans, consuetudinem similiter Latine dicendi afferebat: vel quod a Graecis summis doctoribus, nisi Graece dicerem, neque corrigi possem, neque doceri. tumultus interim pro recuperanda republica: et crudelis interitus oratorum trium, Scaevolae, Carbonis, Antistii: reditus Cottae, Curionis, Crassi, Lentulorum, Pompeii: leges et judicia constituta: recuperata respublica: ex

numero autem oratorum Pomponius, Censorinus, Murena sublatis. tum primum nos ad causas et privatas, et publicas adire coepimus, non ut in foro disceremus, quod plerique fecerunt, sed ut, quantum nos efficere potuissemus, docti in forum veniremus. eodem tempore Moloni dedimus operam. dictatore enim Sylla, legatus ad senatum de Rhodiorum praemiis venerat. itaque prima causa publica, pro Sex. Roscio dicta, tantum commendationis habuit, ut non ulla esset, quae non digna nostro patrocínio videretur. deinceps inde multae, quas non minus diligenter elaboratas et tanquam elucubratas afferebamus. Nunc, quoniam totum me non naevo aliquo, aut crepundiis, sed corpore omni videris velle cognoscere, complectar nonnulla etiam, quae fortasse videantur minus necessaria. erat eo tempore in nobis summa gracilitas et infirmitas corporis: procerum et tenue collum: qui habitus, et quae figura non procul abesse putatur a vitae periculo, si accedit labor, et laterum magna contentio. eoque magis hoc eos, quibus eram carus, commovebat, quod omnia sine re-

missione, sine varietate, vi summa vocis, et totius corporis contentione dicebam. itaque cum me et amici et medici hortarentur, ut causas agere desisterem: quodvis potius periculum mihi adeundum, quam a sperata dicendi gloria discedendum putavi. sed, cum censerem, remissione et moderatione vocis, et commutato genere dicendi, me et periculum vitare posse, et temperatius dicere: ut consuetudinem dicendi mutarem, ea causa mihi in Asiam proficiscendi fuit. itaque cum essem biennium versatus in causis, et jam in foro celebratum meum nomen esset, Roma sum profectus. cum venissem Athenas, sex menses cum Antiocho, veteris Academiae nobilissimo et prudentissimo philosopho, fui, studiumque philosophiae nunquam intermissum, a primaque adolescentia cultum, et semper auctum, hoc rursus summo auctore, et doctore renovavi. eodem tamen tempore Athenis apud Demetrium Syrum, veterem, et non ignobilem dicendi magistrum, studiose exerceri solebam. post a me Asia tota peragrata est, cum summis quidem oratoribus, quibuscum exercebar ipsis lu-

bentibus: quorum erat princeps Menippus Stratonicensis, meo iudicio, tota Asia, illis temporibus, disertissimus: et, si nihil habere molestiarum, nec ineptiarum, Atticorum est, hic orator in illis numerari recte potest. assiduissime autem mecum fuit Dionysius Magnes. erat etiam Aeschylus Cnidius, Adramytenus Xenocles. hi tum in Asia rhetorum principes numerabantur. quibus non contentus, Rhodum veni, meque ad eundem, quem Romae audiveram, Molonem, applicavi, cum actorem in veris causis, scriptoremque praestantem, tum in notandis animadvertendisque vitiis, et instituendo docendoque prudentissimum. is dedit operam (si modo id consequi potuit) ut nimis redundantes nos, et superfluentes juvenili quadam dicendi impunitate et licentia, reprimeret, et quasi extra ripas diffluentes coerceret. ita recepi me biennio post, non modo exercitior, sed prope mutatus. nam et contentio nimia vocis reciderat, et quasi deferbuerat oratio, lateribusque vires, et corporis mediocris habitus accesserat.

⁹² Duo tum excellebant oratores, qui me

imitandi cupiditate incitarent, Cotta, et Hortensius : quorum alter remissus et lenis, et propriis verbis comprehendens solute et facile sententiam; alter ornatus, acer, et non talis, qualem tu eum, Brute, jam deflorescentem cognovisti, sed verborum, et actionis genere commotior. itaque cum Hortensio mihi magis arbitrabar rem esse, quod et dicendi ardore eram propior, et aetate conjunctior. etenim videram in iisdem causis, ut pro M. Canuleio, pro Cn. Dolabella consulari, cum Cotta princeps adhibitus esset, priores tamen agere partes Hortensium. aerem enim oratorem, incensum, et agentem, et canorum, concursus hominum, forique strepitus desiderat. unum igitur annum, cum rediissemus ex Asia, causas nobiles egimus, cum quaesturam nos, consulatum Cotta, aedilitatem peteret Hortensius. interim me quaestorem Siciliensis excepit annus : Cotta ex consulatu est profectus in Galliam : princeps et erat et habebatur Hortensius. cum autem anno post e Sicilia me recepissem, jam videbatur illud in me, quidquid esset, esse perfectum, et habere maturitatem quandam

suam. nimis multa videor de me, ipse
 praesertim: sed omni huic sermoni pro-
 positum est, non ut ingenium, et eloquen-
 tiam meam perspicias, unde longe absum,
 sed ut laborem, et industriam. cum igitur
 essem in plurimis causis, et in principibus
 patronis quinquennium fere versatus,
 tum in patrocinio Siciliensi maxime in
 certamen veni designatus aedilis cum de-
 93 signato consule Hortensio. Sed quo-
 niam omnis hic sermo noster non solum
 enumerationem oratoriam, verum etiam
 praecepta quaedam desiderat: quid tan-
 quam notandum, et animadvertendum
 sit in Hortensio, breviter licet dicere. nam
 is post consulatum (credo quod videret,
 ex consularibus neminem esse secum com-
 parandum, negligeret autem eos qui con-
 sules non fuissent) summum illud suum
 studium remisit, quo a puero fuerat in-
 census, atque in omnium rerum abun-
 dantia voluit beatius, ut ipse putabat, re-
 missius certe, vivere. primus, et secundus
 annus, et tertius tantum quasi de picturae
 veteris colore detraxerat, quantum non
 quivis unus ex populo, sed existimator
 doctus, et intelligens posset cognoscere.

longius autem procedens, et in caeteris eloquentiae partibus, tum maxime in celeritate et continuatione verborum adhaerescens, sui dissimilior videbatur fieri quotidie. nos autem non desistebamus, cum omni genere exercitationis, tum maxime stylo, nostrum illud, quod erat, augere, quantumcumque erat. atque (ut multa omittam) in hoc spatio, et in iis post aedilitatem annis, et praetor primus, et incredibili populari voluntate sum factus. nam cum propter assiduitatem in causis et industriam, tum propter exquisitius, et minime vulgare orationis genus, animos hominum ad me dicendi novitate converteram. nihil de me dicam: dicam de caeteris, quorum nemo erat, qui videretur exquisitius, quam vulgus hominum, studuisse literis, quibus fons perfectae eloquentiae continetur: nemo, qui philosophiam complexus esset, matrem omnium bene factorum, beneque dictorum: nemo, qui jus civile didicisset, rem ad privatas causas, et ad oratoris prudentiam, maxime necessariam: nemo, qui memoriam rerum Romanarum teneret, ex qua, si quando opus esset, ab inferis

locupletissimos testes excitaret: nemo, qui breviter, arguteque, incluso adversario, laxaret iudicum animos, atque a fe-
 veritate paulisper ad hilaritatem, risum-
 que traduceret: nemo, qui dilatare pos-
 set, atque a propria ac definita disputati-
 one hominis, ac temporis, ad communem
 quaestionem universi generis orationem
 traduceret: nemo, qui delectandi gratia
 digredi parumper a causa: nemo, qui ad
 iracundiam magnopere iudicem, nemo,
 qui ad fletum posset adducere: nemo,
 qui animum ejus (quod unum est orato-
 ris maxime proprium) quocumque res
 94 postularet, impelleret. Itaque, cum
 jam paene evanuisset Hortensius, et ego
 anno meo, sexto autem post illum con-
 sulem, consul factus essem, revocare se
 ad industriam coepit: ne, cum pares ho-
 nore essemus, aliqua re superiores vide-
 remur. sic duodecim post meum con-
 sulatum annos in maximis causis, cum e-
 go mihi illum, sibi me ille anteferebat, con-
 junctissime versati sumus: consulatusque
 meus, qui illum primo leviter perstrinxe-
 rat, idem nos rerum mearum gestarum,
 quas ille admirabatur, laude conjunxerat.

maxime vero perspecta est utriusque nostrum exercitatio paulo ante, quam perterritum armis hoc studium, Brute, nostrum conticuit subito, et obmutuit: cum lege Pompeia ternis horis ad dicendum datis, ad causas simillimas inter se, vel potius easdem, novi veniebamus quotidie. quibus quidem causis tu etiam, Brute, praestò fuisti, compluresque et nobiscum, et solus egisti: ut qui non satis diu vixerit Hortensius, tamen hunc cursum confecerit. annis ante decem causas agere coepit, quam tu es natus: idem quarto et sexagesimo anno, perpauca ante mortem diebus, unà tecum focerum tuum defendit Appium. dicendi autem genus, quod fuerit in utroque, orationes utriusque etiam posteris nostris indicabunt. Sed, si quaerimus, cur adolescens magis floruerit dicendo, quam senior Hortensius; causas reperiemus verissimas duas. primum, quod genus erat orationis Asiaticum, adolescentiae magis concessum, quam senectuti. genera autem Asiaticae dictionis duo sunt. unum sententiosum et argutum, sententiis non tam gravibus et severis, quam concinnis et venustis:

qualis in historia Timaeus; in dicendo autem, pueris nobis, Hierocles Alabandeus, magis etiam Meneclides, frater ejus, fuit; quorum utriusque orationes sunt in primis, ut Asiatico in genere, laudabiles. aliud autem genus est non tam sententiis frequentatum, quam verbis volucere, atque incitatum; quali est nunc Asia tota; nec summe solum orationis, sed etiam exornato, et faceto genere verborum: in quo fuit Aeschylus Cnidius, et meus aequalis Milesius Aeschines. in iis erat admirabilis orationis cursus, ornata sententiarum concinnitas non erat. haec autem (ut dixi) genera dicendi aptiora sunt adolescentibus: in senibus gravitatem non habent. itaque Hortensius utroque genere florens, clamores faciebat adolescens. habebat enim et Meneclium illud studium crebrarum, venustarumque sententiarum: in quibus, ut in illo Graeco, sic in hoc, erant quaedam magis venustae, dulcesque sententiae, quam aut necessariae, aut interdum utiles. et erat oratio cum incitata, et vibrans, tum etiam accurata et polita. non probantur haec senibus. saepe videbam cum irriden-

tem, tum etiam irascentem et stomachan-
tem Philippum: sed mirabantur adoles-
centes, multitudo movebatur. erat excel-
lens iudicio vulgi, et facile primas tene-
bat adolescens. etsi enim genus illud di-
cendi auctoritatis habebat parum, tamen
aptum esse aetati videbatur: et certe,
quod et ingenii quaedam forma lucebat,
et exercitatione perfecta erat, verborum-
que adstricta comprehensio, summam ho-
minum admirationem excitabat. sed, cum
jam honores, et illa senior auctoritas gra-
vius quiddam requireret, remanebat i-
dem, nec decebat idem: quodque exerci-
tationem, studiumque dimiserat, quod
in eo fuerat acerrimum, concinnitas il-
la, crebritasque sententiarum pristina ma-
nebat, sed ea vestitu illo orationis, quo
consueverat, ornata non erat. hoc tibi
ille, Brute, minus fortasse placuit, quam
placuisset, si illum flagrantem studio et flo-
rentem facultate audire potuisses. Tum
Brutus, ego vero, inquit, et ista, quae
dicis, video qualia sint, et Hortensium
magnum oratorem semper putavi, maxi-
meque probavi pro Messalla dicentem,
cum tu abfuisti. sic ferunt, inquam, id-

que declarat totidem, quot dixit, (ut aiunt) scripta verbis oratio. ergo ille a Crasso consule et Scaevola usque ad Paulum et Marcellum consules floruit: nos in eodem cursu fuimus a Sylla dictatore ad eosdem fere consules. sic Q. Hortensii vox extincta fato suo est, nostra publico. melius, quae so, ominare, inquit Brutus. sit sane ut vis, inquam; et id non tam mea causa, quam tua: sed fortunatus illius exitus, qui ea non vidit cum fierent, quae providit futura. saepe enim inter nos impendentes casus dessevimus, cum belli civilis causas in privatorum cupiditatibus inclusas, pacis spem a publico consilio esse exclusam videremus. sed illum videtur felicitas ipsius, qua semper est usus, ab eis miseriis, quae consecutae sunt, morte vindicavisse. nos autem, Brute, quoniam post Hortensii, clarissimi oratoris, mortem orbae eloquentiae quasi tutores relictī sumus, domi teneamus eam septam liberali custodia: et hos ignotos atque impudentes procos repudiemus, tueamurque, ut adultam virginem, caste, et ab amatorum impetu, quantum possumus, prohibeamus. equidem, etsi

doleo me in vitam paulo serius, tanquam in viam, ingressum, priusquam confectum iter sit, in hanc reipublicae noctem incidisse: tamen ea consolatione sustentor, quam tu mihi, Brute, adhibuisti tuis suavissimis literis; quibus me forti animo esse oportere censebas, quod ea gessissem, quae de me, etiam me tacente, ipsa loquerentur, mortuoque viverent. quae, si recte esset, salute reipublicae; sin secus, interitu ipso, testimonium meorum de republica consiliorum darent. Sed in te intuens, Brute, doleo; cujus in adolescentiam, per medias laudes quasi quadrigis vehentem, transversa incurrit misera fortuna reipublicae. hic me dolor tangit, haec me cura sollicitat, et hunc mecum, socium ejusdem et amoris et iudicii. tibi favemus, te tua frui virtute cupimus: tibi optamus eam rempublicam, in qua duorum generum amplissimorum renovare memoriam, atque augere possis. tuum enim forum, tuum erat illud curriculum: tu illuc veneras unus, qui non linguam modo acuisses exercitatione dicendi, sed et ipsam eloquentiam locupletavisses graviorum artium instrumento,

et iisdem artibus decus omne virtutis cum summa eloquentiae laude junxisses. ex te duplex nos afficit sollicitudo, quod et ipse republica careas, et illa te. tu tamen (etsi cursum ingenii tui, Brute, premit haec importuna clades civitatis) contine te in tuis perennibus studiis, et effice id, quod jam propemodum, vel plane potius effeceras, ut te eripias ex ea, quam ego congeffi in hunc sermonem, turbâ patronorum. nec enim decet te, ornatum uberrimis artibus, quas cum domo haurire non posses, arcessivisti ex urbe ea, quae domus est semper habita doctrinae, numerari in vulgo patronorum. nam quid te exercuit Pammenes, vir longe eloquentissimus Graeciae? quid illa vetus Academia, atque ejus heres Aristus, hospes, et familiaris meus, si quidem similes majoris partis oratorum futuri sumus? nonne ceruimus, vix singulis aetatibus binos oratores laudabiles constituisse? Galba fuit inter tot aequales unus excellens; cui (quemadmodum accepimus) et Cato cedebat senior, et qui temporibus illis aetate inferiores fuerunt, Lepidus postea, deinde Carbo: nam Gracchi in concio-

nibus multo faciliore, et liberiore genere dicendi; quorum tamen ipsorum ad aetatem laus eloquentiae perfecta nondum fuit: Antonius, Crassus, post Cotta, Sulpicius, Hortensius: nihil dico amplius: tantum dico, si mihi accidisset, ut numerarer in multis *** si operosa est concursatio magis opportunorum ***

EXCUDERANT GLASGUAE
ROB. ET AND. FOULIS FRATRES,
ACADEMIAE TYPOGRAPHI
M. DCC. XLVIII.

THE
LIBRARY
OF THE
ACADEMY
OF SCIENCES
AND ARTS
OF THE
CITY OF
PARIS
DEPARTMENT OF
SCIENCE

RECHERCHES
DE
M. DE LAUNAY
ET
M. DE LAUNAY
ACADEMIE
M. DE LAUNAY

